

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut základů vzdělanosti

Anna Lejsalová

**Společná zemědělská politika Evropské unie
v sektoru mléka a mléčných výrobků**

**Analýza státních zásahů a probíhajících reforem směrem
k liberalizaci zemědělství**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: **Ing. Miroslav Svoboda**

Praha 2009

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK v tištěné nebo elektronické podobě a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

Anna Lejsalová

V Praze dne 20. února 2009

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala nejen vedoucímu své bakalářské práce, Ing. Miroslavu Svobodovi, za projevenou trpělivost, která ke vzniku této práce byla bezesporu zapotřebí, ale i mé rodině a přátelům za podporu, kterou mi během celého studia poskytovali.

Obsah:

| | |
|--|----|
| 1. Úvod | 6 |
| 2. Cíl práce | 6 |
| 3. Metoda..... | 6 |
| 4. Společná zemědělská politika | 8 |
| 5. Historický vývoj společné zemědělské politiky..... | 9 |
| 5.1 První integrační pokusy..... | 9 |
| 5.2 Společná zemědělská politika do konce 80. let..... | 9 |
| 5.3 Společná zemědělská politika od 80. let | 11 |
| 5.4 Reforma společné zemědělské politiky v roce 1992..... | 13 |
| 5.5 Agenda 2000 | 14 |
| 5.6 Reforma z roku 2003..... | 15 |
| 5.7 Finanční perspektiva společné zemědělské politiky 2007- 2013 | 16 |
| 6. České zemědělství a zemědělská politika | 17 |
| 6.1 Transformace českého zemědělství v 90. letech a její výsledky..... | 17 |
| 6.2 Fáze vývoje České zemědělské politiky..... | 18 |
| 6.3 Celková situace před vstupem do EU | 19 |
| 6.4 Pozice České republiky v rámci společné zemědělské politiky..... | 21 |
| 6.5 Reforma sektoru mléka- pozice ČR | 21 |
| 7. Zvláštnosti, cíle a mechanismy společné zemědělské politiky | 23 |
| 7.1 Zvláštnosti zemědělské výroby | 23 |
| 7.2 Cíle společné zemědělské politiky | 25 |
| 7.3 Principy a mechanismus společné zemědělské politiky..... | 29 |
| 7.4 Regulace trhu s mlékem a mléčnými výrobky | 31 |

| | |
|--|----|
| 8. Fungování regulací | 32 |
| 8.1 Kvóty | 32 |
| 8.2 Likvidace přebytků- subvencované vývozy | 32 |
| 8.3 Intervenční nákupy | 32 |
| 9. Státní podpory v praxi na příkladu České republiky | 34 |
| 9.1 Řešení přebytků mléka formou subvencovaných vývozů | 34 |
| 9.2 Vývoj nákupních cen syrového kravského mléka v ČR | 37 |
| 9.3 Vývoj FOB cen mléčných výrobků a nákupních cen ve světě..... | 39 |
| 10. Liberalizované zemědělství | 45 |
| 10.1 Reforma na Novém Zélandu | 45 |
| 10.2 Agroenvironmentální programy v EU..... | 46 |
| 10.3 Ekologické zemědělství..... | 47 |
| 10.4 Agroturistika..... | 48 |
| 11. Liberalizované evropské zemědělství | 50 |
| 12. Závěr..... | 52 |
| Seznam použité literatury | 55 |
| Seznam použitých zkratk..... | 57 |
| Seznam tabulek a grafů | 58 |
| Přílohy | 59 |

1. Úvod

Evropská unie je obzvláště nyní, v době Českého předsednictví, jedním z nejožehavějších témat skoro všech sdělovacích prostředků. Probírá se schvalování Lisabonské smlouvy, řeší se problematika dodávky plynu a diskutuje se o reformách, které společná politika Evropské unie potřebuje. Jedná se tedy i o změnách ve společné zemědělské politice, v politice, která se řadí k těm nejstarším, které Unie má.

Společná zemědělská politika prochází v posledních několika desetiletích obdobím „hledání“. Snaží se přizpůsobit a reagovat na vývoj na světových trzích, snaží se dostat cílům, které si před téměř padesáti lety stanovila. Systém společné zemědělské politiky prochází reformami, které jsou k její modernizaci nezbytně nutné.

O společné zemědělské politice se dá také hovořit jako o nejkontroverznější politice celé Unie. Je to způsobeno tím, že zemědělství má na Evropském kontinentu velmi hlubokou tradici. Nicméně finance, které do něj plynou, jsou podle některých odborníků až příliš vysoké.

2. Cíl práce

Ve své práci bych se proto chtěla podívat na to, jak společná zemědělská politika ovlivňuje sektor mléka v české republice, jak jsou naplňovány její cíle a jak by se mohly projevit připravované reformy.

3. Metoda

Nejprve představím společnou zemědělskou politiku jako takovou, ukáži její historický vývoj. Budu pokračovat kapitolou věnovanou českému agrárnímu sektoru, kde představím transformaci zemědělství po revoluci v roce 1989 a popíši, jakou pozici zaujímá Česká republika v rámci společné zemědělské politiky.

Na tuto teoretickou část pak naváží vlastní výzkumnou práci. Z pohledu ekonomie okomentuji zvláštnosti zemědělské výroby, cíle, které jsou z těchto zemědělských výjimek odvozeny a představím principy a mechanismy, kterými mají být cíle naplňovány.

Následující část práce je věnována konkrétním státním regulacím, nejprve v teoretické rovině, potom prakticky. Ukáží, jak se jednotlivá opatření státních zásahů projevují na českém agrárním sektoru. Budu zkoumat vliv na nákupní ceny mléka, srovnám dlouhodobý vývoj a vliv světových cen, FOB cen másla, SOM a SPM, vývoj USD vůči koruně a výši poskytovaných subvencí na nákupní ceny syrového kravského mléka v České republice.

Na příkladu České republiky tak chci ukázat, že peníze, které jsou na společnou zemědělskou politiku vydávány, svojí výší neodpovídají efektům. Nejenže je tedy společná zemědělská politika drahá, ale je i neefektivní.

Proto budu hovořit o liberalizovaném zemědělství, předložím příklad Nového Zélandu, kde zemědělská politika funguje bez dotací, a vztáhnou výsledky tamější reformy na evropské poměry. V kapitole o liberalizovaném evropském zemědělství si pak pokusím odpovědět na otázku, jak dosáhnout volného zemědělského trhu. Odpovídat budu skrze porovnávání zemědělství Nového Zélandu a připravovaných Unijních reforem.

Na tomto místě bych také chtěla říci, že jsem si vědoma toho, že má práce ukazuje pouze velmi malou část vybrané problematiky, a že vím o omezených datových podkladech, které mám pro některé fáze zkoumání.

4. Společná zemědělská politika

Společná zemědělská politika je společný postup členských států Evropské unie v oblasti zemědělství. Patří mezi nejstarší politiky EU, mezi ty nejdůležitější¹, a také mezi ty nejvíce diskutované. Její oficiální vznik je shodný s dnem podepsání zakládajících dokumentů Evropského společenství. Integrovaní snahy ale započaly již mnohem dříve. Důvodů pro vznik společné zemědělské politiky bylo hned několik, například zvláštnosti, které zemědělská výroba má. Dále také měla být jistou „garancí“ pro evropské státy. Nejen tyto důvody vzniku vyplynou z následující kapitoly o historickém vývoji.

Společná zemědělská politika si vytyčila pro své začátky pět základních cílů: soběstačnost v zásobování potravinami a zvýšení produktivity zemědělství, zajištění odpovídající životní úrovně pro zemědělskou komunitu, stabilizaci trhů, zajištění plynulého zásobování a zajištění dodávek spotřebitelům za rozumné ceny.

Komentáři k důvodům pro vznik společné zemědělské politiky, respektive státních zásahů, které z ní vyplývají se budu věnovat později. Stejně tak se pokusím zhodnotit i cíle a mechanismy, kterými mají být tyto cíle naplňovány. Zvláštnosti a cíle společné zemědělské politiky zde uvádím proto, aby byla kapitola o historickém vývoji konzistentnější.

¹ Toto tvrzení podporují čísla: v roce 1979 představovaly výdaje na evropské zemědělství 75 procent rozpočtu tehdejšího Evropského hospodářského společenství. V současné době je vynakládáno na Společnou zemědělskou politiku z rozpočtu Evropské unie okolo 45 procent, což např. v roce 2001 činilo přibližně 43 miliard eur.

5. Historický vývoj společné zemědělské politiky

V této kapitole bych chtěla ukázat historický vývoj Společné zemědělské politiky od počátečních úspěchů, kdy se podařilo naplnit první cíl, tedy zvýšit evropskou zemědělskou produkci až k současným reformám a plánům, které mají být přijaty.

5.1 První integrační pokusy

První pokusy o vytvoření zemědělské integrace prosazovala Francie v 50. letech, mělo se jednat o poměrně vysoce institucionalizovanou spolupráci inspirovanou Evropským sdružením uhlí a oceli. Po tomto neúspěšném pokusu o vytvoření jednotného trhu se Francie pokusila alespoň o návrh společných koordinovaných trhů, o sblížení cen, racionalizaci výroby a harmonizaci společného obchodu. Ani pro tento návrh však nenašla spojence.

Počáteční pokusy tedy ukázaly, že proces sjednocení Evropy, byť zatím „jen“ na poli zemědělské politiky, byl a je složitý, že je zapotřebí delší příprava, jelikož situaci komplikoval nejenom poměrně velký počet účastníků, ale hlavně zcela odlišná ekonomická úroveň a diferencovaný zemědělský sektor jednotlivých zemí.

Po prvních pokusech se společná zemědělská politika začala formovat až se vznikem Evropského společenství, které pro její realizaci předpokládalo období dvanácti až patnácti let. Společná zemědělská politika vznikala postupně v několika fázích – etapách, od roku 1958- 1970, kdy byla zavedena strukturální a sociální politika v oblasti zemědělství.

5.2 Společná zemědělská politika do konce 80. let

Jak jsem již řekla, byla Společná zemědělská politika první ze společných politik Evropy, proto byl velký tlak na to, aby byla zavedena, zároveň se jednalo také o zkoušku, zda takový model bude schopný fungovat.

V roce 1962 byly dohodnuty základní principy fungování SZP- byl zaručen volný pohyb zboží pro zemědělské komodity. Pro každou skupinu výrobků se počítalo s vytvořením společné organizace trhu, která byla založena na systému garantovaných cen. Rada měla každoročně stanovit orientační cenu. Ta určovala ideální cenovou úroveň na trhu.

V případě zhroutilu trhu poskytovalo společenství zemědělcům cenovou záruku. Pokud by se ceny na trhu dostaly pod stanovenou intervenční cenu, otevíraly se před zemědělci možnosti intervenčních skladů, které měly povinnost výrobky za tuto cenu odkoupit. K cenové záruce tak přibyla i neomezená odbytová záruka. Kombinace obou záruk eliminovala rizika na trhu a zaručovala zemědělcům pohodlná odbytíště. Vysoké ceny oproti světovým trhům měly zemědělcům zaručit dostatečné příjmy a poskytnout zdroje pro investice cílené na zvyšování produktivity. Ty zpětně podporovala i stabilita na trhu, zaručující bezpečnou návratnost vložených prostředků.² Hned v počátcích SZP můžeme vidět opatření, která jsou platná až do dnešního dne, od vzniku SZP uplynulo již více než 45 let.

Oblast společné zemědělské politiky, která vyvolala mnoho diskusí a debat, bylo její financování. Tuto otázku se povedlo vyřešit až po roce 1970, kdy byly stanoveny tyto tři hlavní zdroje příjmů:

- zemědělské dávky (prémie, přirážky a vyrovnávací dávky, které jsou uvaleny na obchod zemědělskými produkty se třetími státy)
- cla vybíraná na základě společného celního sazebníku ES v obchodě se třetími státy
- příjmy z daně z přidané hodnoty vybírané v členských státech, zpočátku až do úrovně 1 procenta výnosu daně. Po přistoupení Španělska a Portugalska v roce 1986 byla tato hranice zvýšena na 1,4 procent.

V roce 1988 byl zaveden tzv. čtvrtý zdroj rozpočtu společenství, který se vypočte jako podíl každého státu na hrubém domácím produktu společenství.

² Zdroj: www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spoleana-politika-evropske/1000521/4234

Jak jsem již naznačila výše, byla Společná zemědělská politika od svých počátků jednou z nejnákladnějších. To dokazuje i tato tabulka. Strukturu rozpočtu ES/Evropské unie v letech 1958 až 1994 (v miliónech zúčtovacích jednotek (do r. 1970), evropských zúčtovacích jednotek (do r. 1980, ECU od roku 1990):

Tabulka č. 1

| | 1958 | 1960 | 1970 | 1980 | 1990 | 1994 |
|------------------------|------|------|---------|----------|----------|----------|
| Celkové výdaje z toho: | 8,6 | 82,3 | 5 448,4 | 16 057,1 | 46 604,6 | 70 013,5 |
| Zemědělský fond | - | - | 5 228,3 | 11 596,1 | 27 233,8 | 40 222,0 |
| Sociální fond | - | - | 64,0 | 502,0 | 3 212,0 | 5 819,0 |
| Regionální fond | - | - | - | 751,8 | 4 554,1 | 7 701,9 |
| Průmysl | - | - | - | 212,8 | 1 738,7 | 2 593,0 |
| Správa | 8,6 | 23,4 | 114,7 | 938,3 | 2 298,1 | 2 428,1 |
| Ostatní | 0 | 4,9 | 41,4 | 2 056,1 | 7 567,9 | 11 249,6 |

Zdroj: Evropská unie od A do Z, Karolinum, Praha, 1997

Prostředky plynoucí do společné zemědělské politiky měly stoupající tendenci, od počátku 80. let se vlády snaží o snižování tohoto podílu. Ze situace mezi léty 1980 a 1990 pak vyplynula potřeba komplexní reformy.

5.3 Společná zemědělská politika od 80. let

Když na počátku 80. let představitelé Evropského společenství srovnali cíle z Římské smlouvy³ a dosažený stav zemědělství, pocítili jisté zadostiučinění. Zvýšení produktivity, což byl první stanovený cíl, překonalo všechna očekávání. Evropské zemědělství prošlo razantní modernizací, produktivita prudce stoupla.

³ Římské smlouvy je souhrnný název pro dvě smlouvy, které byly podepsány v Římě 25. března 1957: smlouvu zakládající Evropské hospodářské společenství (EHS) (EHS) a smlouvu zakládající Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom). Obě vstoupily v platnost 1. ledna 1958. Římské smlouvy byly jedním ze základů pozdější evropské integrace. Signatářské státy v roce 1957 byly: Francie, Spolková republika Německo, Itálie, Lucembursko, Belgie, Lucembursko a Nizozemsko.

Z hlediska Římské smlouvy šlo o jednoznačné úspěchy. Z pohledu daňového poplatníka se však úspěch společné zemědělské politiky jevil mnohem hůře. Podíl společné zemědělské politiky přesáhl v roce 1980 70% všech výdajů rozpočtu. Kritika, která tato čísla následovala je pochopitelná, i když nešlo o kritiku podpory jako takové, ale pouze modelu, který „fungoval.“ V tomto případě se jednalo o subvencování přebytečné výroby, která nenacházela odbytí, a zboží zůstávalo na evropských skladech.

Problémy na trhu s mlékem

Nejhorší situace byla na trhu s mlékem. V roce 1968 byla souběžně s tržním řádem hovězího masa zavedena i společná organizace trhu s mlékem. Cílem bylo zaručení vysokých cen mléka a slib, že se v případě odbytových potíží o nadbytečné množství mléka postarají evropské intervenční sklady. Zemědělci tedy nebyli nuceni k přizpůsobování produkce poptávce. Důsledkem těchto opatření byly milióny tun uskladněného mléka. V roce 1975 byla jako protiopatření zavedena finanční spoluúcast zemědělců v případě, že výroba mléka převýšila stanovenou hodnotu. Toto opatření však nevedlo k žádanému cíli. V roce 1983 dosáhlo totiž množství uskladněného másla hranice 700 tisíc tun a v případě mléka dokonce 1,1 miliónů tun.

V roce 1984 proto přijala Rada klíčové opatření a zavedla systém mléčných kvót, které celou situaci radikálně změnily. Tento systém je v Evropské unii v platnosti dodnes. Na celoevropské úrovni bylo stanoveno celkové množství mléka, které se podle daných kritérií dále rozdělilo mezi členské státy. Hlavní inovace však spočívala v tom, že kontrola výroby se neuskutečňovala na úrovni státu nebo regionu, ale přímo u výrobce. Každému zemědělci byla podle kritérií platných po celém území společenství přidělena individuální mléčná kvóta, za jejíž dodržení byl přímo zodpovědný. Ta se dále dělila na kvótu na mléko dodávané mlékárnám a kvótu na mléko používané k jiným účelům. Pokud stanovené množství mléka překročil, musel do evropského rozpočtu zaplatit pokutu. Její výše byla stanovena tak, aby zemědělec nedodržení kvóty citelně finančně pocítil. Zavedení mléčných kvót bylo jedním z prvních případů, kdy si situace na trhu vyžádala výrazný zásah do dosud prakticky neomezeného systému podpor.⁴

⁴ zdroj: www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spoleana-politika-evropske/1000521/4234

5.4 Reforma společné zemědělské politiky v roce 1992

Na sklonku 80. let začalo být zřejmé, že společná zemědělská politika potřebuje změnu celkové filozofie. Ke změně koncepce přispěla jednak kritická situace v oblasti pěstování obilovin (podobná krize jako v sektoru mléka), a také jednání v rámci Uruguayského kola GATT⁵, kde tvořily otázky obchodu se zemědělskými výrobky významnou část agendy.

Toto kolo zpochybnilo základní nástroje Společné zemědělské politiky, mezi něž patřily podpora vývozu zemědělských výrobků do třetích zemí a vysoké celní zatížení na dovoz vybraných zemědělských produktů do Evropské unie.

Dohody o následném postupu bylo dosaženo v roce 1992, oficiálně byla dohoda podepsána v roce 1994. Tato dohoda formálně uzavřela Uruguayské kolo GATT a byla založena Světová obchodní organizace- WTO. Tyto dohody obsahovaly několik klíčových ustanovení o zemědělství. Jejich ustanovení byla platná pro všechny signatářské země a významně ovlivňovaly a stále ovlivňují současnou i budoucí podobu evropského zemědělství.

Redukce vývozních dávek: signatářské státy se dohodly, že do roku 2000 sníží množství poskytovaných vývozních podpor o 21 procent.

Přístup na trhy: byly zakázány klouzavé dávky uvalení na dovážené zboží, nahrazeny byly systémem fixních cen.

Redukce domácích podpor: signatářské státy se zavázaly, že musí dojít ke snížení domácích podpor poskytovaných zemědělcům o 20 procent v porovnání s referenčním obdobím 1986-1988. Fakticky to znamenalo, že se Evropská unie zavázala k postupnému odbourávání subvencí. Reforma Společné zemědělské politiky tedy spočívala v přechodu od systému podpor závislých přímo úměrně od množství produkce k systému vyplácení přímých plateb, které jsou poskytovány zemědělcům nezávisle na množství produkce, které je schopen dodat na trh (kritériem je např. výměra orné půdy nebo počet kusů poráženého dobytka).

⁵ Obecná dohoda o clech a obchodu (GATT) vznikla v roce 1948 a signatářské státy si v ní stanovily cíl postupné liberalizace světového obchodu. Jednotlivé otázky se projednávaly formou tzv. kol, která trvala vždy několik let. Uruguayské kolo bylo zahájeno roku 1986 a jeho předmětem byla právě liberalizace obchodu se zemědělstvím.

Cílem přijatých změn bylo zvýšit konkurenceschopnost evropského zemědělství na světových trzích, omezit rostoucí finanční náročnost Společné zemědělské politiky a zastavit dlouhodobé trendy vedoucí k vytváření přebytků. K těmto změnám také patřilo snížení centrálně stanovených intervenčních cen.

5.5 Agenda 2000

Po opatřeních z roku 1992 přicházejí opatření nová. Evropská unie se zapojila do dalšího kola jednání o liberalizaci světového obchodu, které bylo zahájeno v listopadu 2001 na konferenci v Dauha, což významně působilo i na prohlubování reformy společné zemědělské politiky. Předpokladem bylo, že bude posílena úloha trhu. Základ k tomu byl položen v roce 2000 na summitu v Berlíně v rámci Agendy 2000⁶. Byl tak učiněn další důležitý krok ke sblížení evropských a světových cen, což je považováno za jeden z významných prvků, jenž by měl evropskému zemědělství pomoci ke konkurenceschopnosti na světových trzích.

Další reforma Společné zemědělské politiky byla úzce spjata s procesem rozšiřování Evropské unie. Kapitola "Zemědělství" je považována za vůbec nejobtížnější kapitolu jednání. Agenda 2000 se této problematice věnuje ve svém třetím bodě (první se týká vnitřních mechanismů Unie, reformy zemědělské politiky, ve druhé se pak hovoří o zesílené předvstupní strategii)⁷

⁶ Agenda 2000 je akční program, který Evropská komise přijala 15.7.1997

⁷ Základní problémy rozšíření Evropské unie v oblasti zemědělství shrnula Evropská unie v Agendě 2000:

"Ve většině uchazečských zemí v současné době existují značné rozdíly v cenách hlavních zemědělských komodit (ve smyslu nižších cen než v Evropské unii). V rostlinné výrobě se tento rozdíl pohybuje mezi 10 - 30 procenty u obilovin, olejnatých semen a bílkovinných plodin a 40 - 50 procenty u cukrovky (u cukru je však rozdíl o něco menší). V živočišné výrobě se rozdíly pohybují od 30 - 40 procent u mléka a mléčných výrobků do 35 - 45 procent u hovězího masa. (...) Okamžité cenové narovnání (tj. úplné zapojení do společné zemědělské politiky od prvního dne) by pro cukrovarnictví a mlékárenství těchto zemí znamenalo značný nárůst cen surovin, přičemž by tyto cukrovary a mlékárny byly zároveň vystaveny konkurenčnímu tlaku jednotného trhu. (...) Vzhledem ke slabosti zemědělství a potravinářského průmyslu a vzhledem k předpokládaným cenovým rozdílům bude třeba u většiny uchazečských zemí počítat s určitou přechodnou dobou, která bude v různých zemích mít různou délku. Toto přechodné období by mělo v žádoucím rozsahu zmírnit náraz cenových úprav a mělo by zpracovatelský průmysl uchazečských zemí po určitou dobu chránit před nadměrnou konkurencí. Každopádně by nemělo být v tomto období zajišťovat přímou podporu příjmů, tak jako tomu bylo po reformě společné zemědělské politiky v roce 1992. Na druhé straně by uchazečským zemím měla být poskytována pomoc na rozvoj zemědělských a potravinářských struktur, aby se tyto země mohly připravit na plnou integraci do společného zemědělského trhu." (zdroj: Evropská komise, Agenda 2000)

www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spoleana-politika-evropske/1000521/4234

5.6 Reforma z roku 2003

I přes provedené reformy jsou stále oblasti, kde není situace optimální. V současné době čelí Společná zemědělská politika stále těmto hlavním problémům:

- Společná zemědělská politika je i přes provedené reformy stále příliš drahá
- Společná zemědělská politika obsahuje mechanismy, které omezují podnikatelskou aktivitu zemědělců
- Není dořešena liberalizace obchodu se zemědělskými výrobky
- Problematika onemocnění zvířat (nemoc šílených krav, ptačí chřipka apod.) v souvislosti s obavami spotřebitelů
- Podpora ekologičtějších způsobů zemědělství, objektivita o geneticky modifikovaných potravinách
- Neustálé rozšiřování EU o nové země

Také proto byla v roce 2003 ministry přijata do té doby nejvýznamnější reforma společné zemědělské politiky. Zásahy se týkaly především změny způsobu podpory zemědělců v rámci Evropské unie. Bylo dohodnuto, že subvence budou vypláceny zcela nezávisle na objemu produkce. Od toho si Evropská unie slibovala hlavně zvýšení konkurenceschopnosti farmářů, ale zároveň s tím také zaručila jistou výši příjmů. Dalším smyslem tohoto opatření je změna struktury produkce, aby směřovala do oblastí, kde existuje poptávka a ne tam, kde jsou nejvyšší podpory. Do popředí se dostal především důraz na ekologickou produkci, kvalitu výrobku a humánnější zacházení se zvířaty.⁸ V souladu s těmito reformními zásahy jsou především agroenvironmentální programy, o nichž bude pojednáno později.

Hlavní změna v pojetí Společné zemědělské politiky je tedy především v reformulaci cílů. V současné době nejde o maximalizaci produkce, ale o její optimalizaci. Také se upustilo od absolutní soběstačnosti v produkci a namísto tohoto cíle se objevuje nové „poselství“ - podpora multifunkčního zemědělství a rozvoj venkova.

Pro oblast mléka a mléčných výrobků bylo rozhodnuto o setrvání u kvótového systému minimálně do roku 2014/15 a o asymetrickém snížení intervenčních cen na máslo a sušené odstředěné mléko.

⁸ více o nových zásadách a ustanoveních pro jednotlivé suroviny na: <http://www.euractiv.cz/zemdlstvi/link-dossier/reformy-spolen-zemdlsk-politiky>

5.7 Finanční perspektiva společné zemědělské politiky 2007- 2013

V průběhu roku 2005 se na evropských jednáních stala prioritou číslo jedna finanční stránka společné zemědělské politiky. Tuto debatu mohl vyvolat fakt, že v současné době je osm členských států, které ze SZP dostávají více peněz, než do ní odvádějí.⁹ V prosinci 2005 bylo rozhodnuto, že v průběhu roku 2008 bude přehodnocen rozpočet Evropské unie s ohledem na nutnou reformu.

Na evropskou unii v otázkách finančních dohlíží a tlačí také Světová obchodní organizace, která usiluje především o liberalizaci světového obchodu, tím pomalu dochází k přibližování cen jednotlivých evropských zemědělských komodit s cenami světovými.

Ovšem peníze, které Evropská unie vyplácí nyní na podpory komodit, se pouze přesunou jinam- do podpory rozvoje venkova, kde nepůsobí tlak WTO. Je proto tedy potřeba doufat, že podpora rozvoje venkova bude jednak užitečnější a efektivnější než nynější podpory a že nebude tak finančně náročný.

⁹ jedná se o Španělsko, Francie, Řecko a Irsko, na druhé straně nejvíce peněz odvádí Německo, Británie, Itálie a Holandsko- tak není divu, že tato debata vznikla právě v době Britského předsednictví- pozn. autorky

6. České zemědělství a zemědělská politika

Na úvodní kapitulu o společné zemědělské politice bych ráda navázala kapitolou o českém zemědělství, o jeho porevoluční transformaci a o změnách, které přinesl vstup naší země do Evropské unie. Chci ukázat pozici České republiky v rámci společné zemědělské politiky.

Zemědělská politika každé země je ovlivňována celkovou hospodářskou politikou, jejíž nedostatky (např. měnící se legislativa, nerovné konkurenční podmínky, podcenění výzkumu) přispívají k nepříznivému vývoji v zemědělství. Česká zemědělská politika po politickém převratu v roce 1989 nebyla ucelenou koncepcí, převážně se jednalo o soubor opatření reagující na aktuální problémy. Až do roku 1998 můžeme hovořit o transformační politice, na kterou měla po tomto roce navázat politika podporující přijatou koncepci zaměřenou na vstup naší republiky do Evropské unie.

6.1 Transformace českého zemědělství v 90. letech a její výsledky

České zemědělství se po převratu z roku 1989 nacházelo na zcela jiné úrovni a v jiné situaci než zemědělství států Evropské unie, které se řídily Společnou zemědělskou politikou. V době transformace českého zemědělství probíhá v Evropě první vlna reformy pojetí SZP, dochází zejména k omezení stimulace výroby.

Od roku 1989 začalo Československé zemědělství přecházet od systému centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní. Tato transformace byla velmi rozsáhlá, náročná a zasáhla jak strukturu, tak velikost českého zemědělství. Došlo k úbytku pracovních sil¹⁰ a k omezení produkčního potenciálu. Přestože se jednalo o poměrně masivní pokles pracovníků v zemědělství, tak se výrazně zvýšila efektivita práce. Zásadní transformace českého zemědělství byla nutná, ale její průběh také významně zhoršil podmínky hospodaření zemědělských výrobců.

¹⁰ V roce 1989 činil počet pracovníků v zemědělství 533 057, tento počet klesl do roku 1996 o 60%, tedy na 217 208 a v roce 2001 se podle údajů Svazu českých zemědělských družstev a společností pohyboval počet zaměstnanců jen kolem 170 000, přičemž úbytek stále pokračoval.

6.2 Fáze vývoje České zemědělské politiky

Vývoj zemědělské politiky České republiky bychom mohli rozdělit do několika fází.¹¹ Každá z těchto fází je charakterizována určitými nástroji a institucemi, úrovní podpor.

Startovací etapa- je charakteristická využíváním institucí a nástrojů z předreformního období- přímé platby na hektar.

Startovací etapou se nazývá období, které spadá mezi roky 1989-1991. V této fázi se jedná nejvíce o majetkoprávní transformace zemědělských družstev, privatizaci státní zemědělské výroby a restituci soukromého vlastnictví v zemědělství.

Liberální etapa- je charakteristická plným působením liberalizačních kroků založených v předchozí etapě a radikálním zrušením všech přímých důchodových podpor.

O liberální etapě hovoříme mezi roky 1991-1994. V rámci této liberalizační fáze došlo ke snížení dřívějších podpor o polovinu, byly zrušeny přímé důchodové podpory (v roce 1994 byly přímé důchodové platby nulové) a stabilizační politika byla omezena na intervenční nákup a export.

Rozvojová a sociálně stabilizační etapa- je charakteristická rok od roku se zvyšující citlivostí na narůstající ekonomické problémy podniků.

V roce 1995 nastupuje třetí fáze transformace, o které se mluví jako o rozvojové a sociálně stabilizační. V tomto období byly intervence státu do zemědělského trhu spíše výjimkou a celkově se snižovala úroveň podpor. K přiblížení se situaci v EU došlo především v oblasti rozvojové a sociální, stát se soustředil na alternativní činnosti zemědělské politiky a na provádění tzv. venkovské politiky. Pod tímto pojmem si můžeme představit například podporu ekologického zemědělství, zatravňování orných ploch nebo péči o krajinu. Nová koncepce českého zemědělství byla, po dlouhých debatách, kodifikována v Zákoně o zemědělství (1997). Tento zákon vymezil dlouhodobé principy zemědělské politiky ČR, které byly ve všech hlavních směrech slučitelné se společnou zemědělskou politikou EU.

¹¹ podle knihy Doucha, Tomáš a kol.: Vývoj agrárního sektoru ČR v období 1989-1997, Praha, Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha 1998, 54 str.

odlišně jednotlivé fáze transformace vnímá Neumann, Pavel: Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace, Oeconomia, nakladatelství VŠE Praha 2004, 66 str.

V zákoně je stanoveno vytvářet podmínky pro zajištění schopnosti českého zemědělství zabezpečit základní výživu obyvatel (paralela se základními pěti cíli SZP). Dále je v zákoně obsaženo vytvořit předpoklady po podporu mimoprodukčních funkcí zemědělství, ochrana životního prostředí a k udržení osídlené a kulturní krajiny.

Ve srovnání s EU byl český zemědělský sektor daleko liberálnější, což dokazuje i ukazatel EPS (ekvivalent produkčních subvencí) z roku 1996. „ ten řadil české zemědělce ve srovnání se světem mezi nejméně dotované subjekty. Ve stejném roce byl EPS v EU asi čtyřikrát větší. Podle Neumanna však tato situace nebyla vůči českému zemědělství úplně příznivá. Absence některých nástrojů hospodářské politiky totiž oslabovala ekonomickou stabilitu a konkurenceschopnost českého zemědělství.

Předvstupní etapa- hlavním obsahem je přizpůsobení českého agrárního sektoru legislativním a tržním podmínkám EU.

Jedná se o specifickou vývojovou fázi v rámci transformace českého zemědělství. Toto období je charakterizováno zvýšenou snahou přiblížit náš systém systému EU tj. přijetí společných pravidel, harmonizace legislativy. Celkově bylo potřeba změnit pohled na vývoj zemědělského sektoru, bylo zapotřebí vybudovat instituce, které měly na starosti přiblížení českého a evropského systému zemědělské politiky.

6.3 Celková situace před vstupem do EU

Můžeme tedy říci, že transformace českého zemědělství se vyvíjela jiným směrem, než byla nastavena filozofie SZP EU. Český agrární sektor vykazoval mnohem vyšší liberálnost a prováděné regulace byly nižší než ty, které tou dobou prováděla EU.

Provedená transformační opatření se projevila na zúžení agrárního sektoru a poklesu jeho významu v rámci národního hospodářství. Jak jsem již uvedla výše, byl snížen počet pracovníků bezmála o 70%, tím pádem poklesla i zemědělská produkce. To se ovšem nedá říct o efektivitě práce, která naopak výrazně vzrůstala. Velikost agrárního sektoru z dob komunismu byla příliš velká, podpora, jež do něj proučila také, ale efektivita tomu neodpovídala.

Při přechodu od centrálně plánované ekonomiky k tržnímu hospodářství zareagoval trh pro danou situaci jediným možným způsobem- byl výrazně snížen počet pracovníků tohoto sektoru, poklesly také reálné mzdy zemědělců a posléze rostly pomaleji než v jiných oblastech. Český zemědělský trh měl poměrně malou ochranu vůči okolním státům, jejichž ochrana byla mnohem vyšší. Tento fakt přispěl ke snížení konkurenceschopnosti českého zemědělství.

Odklon od liberálního nastavení, které je pro české zemědělství charakteristické v 90. letech, nastal teprve v souvislosti s chystaným vstupem naší republiky do EU. Tato předvstupní opatření se týkala zejména organizační, institucionální, cenové a strukturální oblasti. Skeptický pohled pravicových vlád té doby podporuje i Neumann: „Domácím argumentem proti adaptaci na podmínky EU byla teze, že SZP představuje určitý pohyblivý cíl a při trendu její postupné liberalizace nemá smysl se vracet k principům, která budou v době vstupu České republiky do EU překonány.“¹²

Také posudek Komise k žádosti ČR o přijetí do EU z roku 1997 se vyjadřuje ve smyslu odlišností, které nelze hodnotit negativně. Posudek „označil českou zemědělskou politiku za relativně liberální s minimem tržních předpisů. Uvedl, že hlavní nástroje tržní politiky Unie nejsou dosud v ČR využívány- zejména kvóty pro mléko a cukr, kompenzační platby za půdu uvedenou do klidu, prémie v živočišném sektoru, organizace pěstitelů v sektorech ovoce a zeleniny, určité programy rozvoje venkova a strukturálního rozvoje.“¹³

Česká republika tedy změnila svůj postup v rámci agrárního sektoru (a nejen tam), aby splnila podmínky pro přijetí do Evropské unie. Systém, na který se rozhodla přistoupit, byl v té době odlišný od nastaveného trendu z posledních let. Jednoznačně nemůžeme říci, jestli to byl krok kupředu či zpět. Obecně však vidíme, že trend reforem jde jasným směrem- k liberalizaci a menší finanční náročnosti podpory zemědělského sektoru.

¹² Neumann, Pavel: Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace, Oeconomia, nakladatelství VŠE Praha 2004, str. 57

¹³ Neumann, Pavel: Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace, Oeconomia, nakladatelství VŠE Praha 2004, str. 57

6.4 Pozice České republiky v rámci společné zemědělské politiky

Společná zemědělská politika je podle postoje Ministerstva zemědělství ČR příliš administrativně náročná, složitá, nepružná a nepřispívá k potřebnému zvyšování konkurenceschopnosti evropského zemědělství. V době svého předsednictví (2009) chce Česká republika poukázat mimo jiné na obrovské množství regulací, které se za 50 let existence společné zemědělské politiky nashromáždily, a které nepřijatelným způsobem omezují aktivity zemědělců a venkova nejen v České republice.

Za nejdůležitější priority českého zemědělství považuje ministerstvo zemědělství:

- udržet zemědělce na venkově
- v méně příznivých oblastech realizovat agro-envi programy
- podporu mladých zemědělců tak, aby nedocházelo k odlivu mladých lidí do měst a k postupnému vylidňování venkova
- podporu produkce regionálních specialit, agroturistiky, řemesel, podporu rekreační funkce venkova atd.

6.5 Reforma sektoru mléka- pozice ČR

V rámci platné reformy společné zemědělské politiky je systém mléčných kvót prodloužen do roku 2014/2015. Tato reforma je zaměřena na snižování intervenčních cen másla a sušeného odstředěného másla, jak jsem již naznačila výše. Zároveň se týká snižování limitů intervenčních nákupů, snižování výrobních podpor a snižování vývozních refundací. Částečnou kompenzací za sníženou cenu suroviny bylo zavedení přímých plateb a navýšení kvót.

Stále se předpokládá zrušení kvót až po roce 2014/15. Do té doby se bude muset vyřešit hned několik problémů: způsob regulace nebo plná liberalizace výroby mléka, přičemž by měla být zachována konkurenceschopnost evropské výroby.

V tomto ohledu se Česká republika přiklání k zachování kvótového systému do let 2014/15, tak aby byl dostatek času na zajištění dlouhodobé perspektivy producentům mléka. Česká republika navrhuje přijetí takových opatření, které budou znamenat udržení výroby mléka na odpovídající úrovni. Jako nepřijatelné pro ČR se jeví varianty navrhované některými členskými státy jako např. převody kvót mezi státy, saldování kvót v rámci EU. Naopak návrhy týkající se snižování odvodů či navýšení kvóty jsou pro ČR přijatelné. V těchto snahách můžeme vidět přípravu na postupnou liberalizaci zemědělství, kterou požaduje WTO.

7. Zvláštnosti, cíle a mechanismy společné zemědělské politiky

Zde bych se chtěla zastavit nad dříve zmiňovanými zvláštnostmi zemědělské výroby, ukázat, jak z nich vyplynuly cíle společné zemědělské politiky a jakými mechanismy jsou cíle naplňovány.

7.1 Zvláštnosti zemědělské výroby

Výjimečné podmínky, které v zemědělství jsou mohou být příčinou toho, že trh zde nemusí působit tak, jako v jiných odvětvích. Tyto faktory vystupují jako důvody pro státní zásahy a jako motiv pro formování mezinárodní integrace. Je třeba se ale na tyto důvody podívat z ekonomického pohledu, zda jsou skutečnými „překážkami“ v zemědělství, nebo zda jsou to pouze záminky pro státní regulace.

Mezi specifické podmínky agrárního trhu se řadí:

1. *silný vliv přírodních faktorů*

Sem patří například klimatické podmínky, které zemědělskou výrobu omezují, ta se pak projevuje nepružností nabídky, proto stát tak často sahá ke státním zásahům.

Ekonomické řešení nevyzpytatelnosti přírody lze spatřovat v možnosti zemědělců se proti nepřízni počasí pojistit. Podobná praxe funguje například u poskytování vlekařských služeb na horách, kde příděl sněhové nadílky, a tedy možnost výtěžku je stejně ovlivněna počasím, jako úroda.

2. *nedokonalá konkurence*

Stát díky regulativním zásahům může zmírnit tržní tlak způsobený postavením malovýrobců proti monopolizovaným odběratelům.

Nesmíme však zapomenout, že na trhu nejsou pouze producenti a zpracovatelé. Trh otevírá své možnosti také pro spekulanty. Ti mají cenné informace a ve výhodných chvílích mohou zboží skoupit a vyčkat, až se situace zlepší, pak jej prodají. Tímto jednáním zmírňují tržní tlaky.

3. nižší úroveň produktivity práce a možnosti jejího zvyšování

Tento faktor je ovlivněn omezenými možnostmi využívání techniky a technologie, které posléze způsobují pomalejší růst důchodů zemědělců. Tato zvláštnost v sobě ještě skrývá druhou část- rostoucí produktivita vede ke snížení počtu pracovníků v odvětví, což vede k negativním demografickým trendům na venkově.

Ekonomie na tuto zemědělskou zvláštnost nabízí dva pohledy. Jedním z nich je začlenění se méně potřebných pracovníků do agroturistiky, které je také věnována jedna z kapitol, čímž se jejich reálné příjmy mohou zvýšit. Druhým je odchod, v důsledku vyšší produktivity, nepotřebných pracovníků do jiného odvětví, kde mohou nalézt vyšší důchod než v zemědělském sektoru.

4. ekologie a krajinaotvorba

Státní politika je zde zaměřena na zmírňování nepříznivých důsledků zemědělské činnosti, a také na podporu alternativní i nezemědělské aktivity.

Tento důvod je jako jediný z pohledu ekonomie ospravedlnitelný. Pokud je veřejný zájem o dodržení krajinného rázu a ekologii vyšší, než by poskytoval volný trh, pak se musí řešit přerozdělováním- tedy dotacemi.

Kromě výše uvedených důvodů pro státní zásahy a snahu o komplexní společné řešení se vyskytují i důvody historicko-politické a strategické. Mezi tyto ovlivňující faktory lze zařadit potravinový deficit, který se v Evropě vyskytoval po druhé světové válce. Evropa byla po válce výhradním dovozcem a chtěla tuto závislost na Spojených státech odstranit. Dalším důvodem byla relativní zaostalost výkonnosti evropského zemědělství ve srovnání s USA a ostatními zámořskými producenty. Společným cílem evropských států tak bylo zvýšení produktivity práce, jež by zvedlo konkurenceschopnost evropských výrobců.

Ovšem vidíme, že zemědělské zvláštnosti, které se na první pohled zdají objektivní se z druhého pohledu mohou stát záminkami. Specifikování těchto zemědělských výjimek byl první krok ke stanovení cílů pro společnou zemědělskou politiku.

7.2 Cíle společné zemědělské politiky

Římská smlouva z roku 1957, kde byly vymezeny hlavní body, stanovila pro evropské zemědělství pět základních cílů:

- soběstačnost v zásobování potravinami a zvýšení produktivity zemědělství
- zajištění odpovídající životní úrovně pro zemědělskou komunitu
- stabilizace trhů
- zajištění plynulého zásobování
- zajištění dodávek spotřebitelům za rozumné ceny

Tyto cíle bychom mohli rozřadit do tří skupin. Tím se stane jasnější fakt, že některé z těchto cílů byly vzájemně obtížně slučitelné, např. zajištění životní úrovně zemědělců předpokládalo dotace a vyšší ceny výrobků oproti slibovaným nízkým cenám pro spotřebitele.

Ekonomické cíle- byly zaměřeny na zvýšení produktivity práce zejména pomocí technického pokroku- tak měla být obnovena konkurenceschopnost evropského zemědělství. Bohužel však snaha o nárůst produktivity vedla k negativním důsledkům, brzy se začaly hromadit přebytky, kterých se státy musely zbavovat. Dalším důsledkem zvyšování produktivity byl i pokles pracovníků a problematika vylidňování venkova.

Sociální cíle- jsou ovlivněny vysokou mírou solidarity charakteristickou pro Evropu. Cílem společné zemědělské politiky je tak zajistit spravedlivou životní úroveň zemědělcům zvýšením jejich osobních příjmů a zabezpečit přiměřené ceny spotřebitelům. Sociální cíle jsou jedny z nejvíce diskutovatelných cílů. Ač jsou z „lidského“ hlediska pochopitelné, ekonomicky jsou neslučitelné.

Politické cíle- mezi ně patří zejména požadavek potravinové soběstačnosti a tržní stability. Je pochopitelné, že řada surovin patří mezi suroviny strategické (například obilí), z čehož plyne logika argumentace pro prosazení těchto cílů, ale mnohdy je dosažení těchto bodů vykoupeno nízkou efektivitou při výrobě této suroviny.

Tvůrci Římské smlouvy chtěli vybudovat moderní a soběstačné zemědělství s regulovaným trhem. Nástroje, které k tomu měly vést, bylo založení finančních fondů a společných organizací trhu. „Původní cíle společné zemědělské politiky představovaly

vnitřně rozporný, ale z hlediska Evropského společenství velmi potřebný nástroj ekonomické a sociální stabilizace zemědělské oblasti.¹⁴

Musíme se ovšem zeptat, zda jsou tyto cíle obecně smysluplné. A pokud měly opodstatnění v minulosti, jsou nyní ještě stále aktuální? Je potřeba na jejich podporu vynakládat tak horentní sumy peněz?

V rozdělení cílů do tří skupin- na ekonomické, sociální a politické je jasně vidět historické ukotvení a logika cílů SZP. Je z nich patrný odraz doby, ve které vznikaly.

Když se tedy díváme na cíle v duchu doby a ve vymezení zemědělských zvláštností, z hlediska sociálního a politického, pak na nich zřejmě nenajdeme nic špatného. Jsou „myšleny dobře.“ Skeptičtější pohled nabízí ekonomická stránka. Jak již bylo zmíněno, jsou některé cíle obtížně slučitelné, jako například dotace a nízké ceny výrobků.

Jde o to, že pokud bychom připustili pouze specifika zemědělství bez ekonomického pohledu, pak se všechny cíle jeví jako smysluplné, hůře jsou slučitelné a těžko ospravedlnitelné, pokud se na ně podíváme z hlediska ekonomie. Ekonomický pohled se totiž obrací k cílům kriticky.

1. zvyšování produktivity v zemědělství

Z ekonomického pohledu totiž ne každé zvyšování produkce je hodnocené jako pozitivní. Produktivita se může zvyšovat například výkonnějšími stroji a nemusí to tedy být zásluha společné zemědělské politiky. Jak uvidíme později na příkladu Nového Zélandu, kde v zemědělském sektoru působí volný trh, tak zde roste produktivita od provedení reformy v průměru o 5,9 procenta za rok, zatímco před zrušením dotací to bylo v průměru jen o jedno procento ročně. To by mohl být jasný důkaz, že volný trh si s produktivitou dokáže poradit mnohem lépe, než trh regulovaný.

Pokud bychom se „ekonomickými očima“ podívali na reformovanou verzi prvního cíle (optimální využití výrobních činitelů), pak se nabízí otázka, zda by pro lepší fungování zemědělského trhu nebylo optimální, aby část zemědělců pracovala v jiném sektoru, kde budou moci získat větší platové ohodnocení.

¹⁴ Citace z Neumann, Pavel: Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace, Oeconomia, nakladatelství VŠE Praha 2004, 66 str.

2. zajistit odpovídající životní úroveň zemědělcům

U tohoto cíle je zapotřebí říci, že pohled na odpovídající životní úroveň je velmi subjektivní. Kdo stanoví, co je odpovídající životní úroveň? Je to minimální mzda? Je to průměrná nebo mediánová mzda? V současné době je průměrná mzda v zemědělství, podle dat Českého statistického úřadu, 20 616 Kč u mužů a 16 664 Kč u žen, mediánová mzda v tomto oboru je 17 645 Kč. Přičemž celorepublikový průměr mezd je na úrovni 23 144 Kč, nejčastější mzda se pohybuje kolem 18 000 Kč. Minimální mzda v České republice je stanovena na 8 000 Kč, respektive na 48,10 Kč/hod.

Nabízí se prostor pro debatu, zda zlepšení životní úrovně zemědělců odpovídá nákladům, které toto opatření s sebou přináší. Zda je spravedlivé k ostatním členům společnosti, ke spotřebitelům a daňovým poplatníkům.

Chybnou logiku tohoto cíle Společné zemědělské politiky můžeme ukázat, pokud jej budeme posuzovat podle teorie Milтона Friedmana o rovnosti.¹⁵ Friedman hovoří o svobodě, jako o možnosti rozhodovat o svém vlastní životě. V rámci toho vymezuje tři možnosti rovnosti- rovnost před Bohem, jež je slučitelná s kapitalismem, rovnost v možnostech, tedy svoboda rozhodnutí určit svůj způsob života a o to, že nikomu nesmí být administrativními překážkami bráněno v použití svého kapitálu k dosažení svých cílů. Jako třetí rovnost zmiňuje rovnost ve výsledku. Tato rovnost požaduje, aby všichni měli buď stejnou životní úroveň nebo stejný příjem. Tento požadavek na rovnost je však v příkrém rozporu se svobodou. Jeho ušlechtilým cílem má sice být spravedlnost, ale jediné k čemu opatření jež zajišťují stejný příjem vedou je nerovnoměrné přerozdělování a vzniká nová třída privilegovaných. Friedman říká, že rovnost ve výsledku není možná, protože přirozeností každého člověka je neustálé zlepšování podmínek pro život. Kapitalismus, svobodný trh, liberalismus jsou tedy pojmy a mělo by být i prostředí, které je pro rozvoj rovnosti v možnostech ideální a nemělo by nabídnout prostor pro uplatňování rovnosti ve výsledku. Protože tam, kde se upřednostňuje rovnost ve výsledku před svobodou, nemůže být ani rovnost, ani svoboda.

¹⁵ Milton Friedman: Svoboda volby, Jinočany: H&H 1992, 318 str.

3. stabilizace trhů

Slovo stabilní znamená neměnný, z této interpretace slova pak plyne všeobecné přesvědčení, že stabilní trh je takový trh, na kterém nedochází k velkým výkyvům cen. Ovšem slovo stabilní má i svůj druhý význam- rovnovážný, to znamená, že to může být takový trh, na kterém se rychle najde průsečík mezi podmínkami a cenou. Podmínky pro zemědělství mohou být nevyzpytatelné, mohou se měnit. Pak jsou jistě cenové výkyvy v pořádku, protože cena reaguje na proběhlou změnu.

V jakém směru tedy působí společná zemědělská politika na stabilitu trhů? Můžeme zde použít příklad trhu s cukrem, který je podobně jako trh s mlékem poměrně silně regulovaný, platí pro něj kvóty, minimální cena i intervenční nákupy. Na žádost Komise Evropského společenství vypracoval Nizozemský ekonomický institut studii, ve které se mimo jiné věnuje právě vlivu společné zemědělské politiky na stabilitu trhů. Studie ukazuje, že společná zemědělská politika světovou tržní cenu destabilizuje. Regulace totiž odděluje evropský trh s cukrem od trhu světového. Uvnitř evropského trhu se tedy cena může zdát stabilní, ale to ještě nemůže znamenat, že světová cena není stabilní. Navíc nemůžeme nevidět, že cena evropská je mnohem vyšší než světová, a to v průměru o 170 až 300%.

Dá se tedy předpokládat (můžeme pouze předpokládat, protože studie pro sektor mléka neexistuje), že podobně je na tom i sektor mléka. Pak je tedy společná zemědělská politika v příkrém rozporu s požadovaným cílem.

4. zajištění plynulého zásobování

U tohoto cíle, narozdíl od sektoru cukru musíme říci, že v případě zrušení státních zásahů nehrozí sektoru mléka zánik. Proto není potřeba spekulovat, zda by světová produkce mléka pokryla také spotřebu českou, respektive evropskou, kdyby přeci jen došlo přesunu odvětví mimo Evropu.

I kdybychom tento cíl vyložili jako snahu o evropskou samostatnost v dodávkách mléka, pak by byl pravděpodobně naplněn i v systému volného trhu. Státy Evropské unie patří ke stabilním nadvýrobcům mléka, proto nemohou být obavy, že by produkce mléka na neregulovaném trhu nepokryla spotřebu.

5. dodávky za rozumné ceny

Také u tohoto cíle jde o subjektivní hodnocení pojmu rozumná nebo přiměřená cena. Někomu přijde rozumná a přiměřená cena za auto dva miliony, jinému pouze sto tisíc korun. Jistě, automobil není nezbytně nutná součást našich životů, potraviny však ano. Proto obecně vzato je pro spotřebitele, nakupujícího, rozumnou cenou ta cena, která je nejnižší. Pokud chce Evropská unie skrze společnou zemědělskou politiku zajistit pro spotřebitele nižší ceny, nemůže jejich výši díky dotacím šponovat.

7.3 Principy a mechanismus společné zemědělské politiky¹⁶

Společná zemědělská politika je založena na třech hlavních principech, ty mají vést k naplnění cílů:

- jednotný společenský trh zemědělských produktů
- preference domácích výrobků před zahraničními
- finanční solidarita při provádění SZP

princip jednotného společného trhu

Z tohoto principu plyne, že v rámci EU existuje volný pohyb zemědělských produktů a jsou vyloučena všechna ochranná opatření prováděná v zahraničním obchodě. Společný trh využívá takových nástrojů, jako jsou společné ceny. Pokud hovoříme o společných cenách, jedná se o:

Cílovou, směrnou cenu- je stanovena tak, aby poskytovala výrobcům stabilní důchod. Tyto ceny jsou určeny pro většinu výrobků a jsou aktualizovány jednou měsíčně.

Intervenční cenu- nástroj pro zásahy do vnitřního trhu. Je stanovena jednou ročně Radou ministrů EU a představuje nejnižší možnou hranici domácí ceny.

Tyto formy jsou využívány pro 60-70% produkce, jsou to výrobky jako rýže, cukr, mléko a mléčné výrobky, hovězí a vepřové maso...

¹⁶ původní historická podoba

Dalšími podpůrnými mechanismy jsou *množstevní podpory*. Tento druh pomoci se vztahuje především na len a konopí.

Kromě těchto dvou mechanismů působí na trhy v EU ještě *kvotace* nebo *odvody ze spoluodpovědnosti*.

Princip preference domácích výrobků

Podle tohoto principu jsou upřednostňovány produkty vyrobené v členských zemích EU před výrobky světovými. Tak je vnitřní trh chráněn před levnými dovozy a před silnými výkyvy na světových trzích. Druhou stranou této mince je podpora výrobků pro export z EU.

Mezi nástroje preference můžeme zařadit tyto:

Mezní (prahové) ceny- jsou reakcí na skutečnost, že mnohdy jsou světové ceny určité komodity nižší, než je stanovená cena v EU. Proto mezní cena představuje minimální cenu dovozu tak, aby byl vykompenzován rozdíl. Další omezení dovozu jsou cla nebo množstevní omezení.

Vývozní refundace- fungují opačně než mezní ceny a umožňují tak uplatnění dražšího a méně konkurenceschopného evropského zboží na světových trzích.

Princip finanční solidarity

Tento princip předpokládá společnou účast všech zemí EU na SZP, tím se některé státy stávají v určitých oblastech SZP čistými přispěvateli nebo příjemci.

Hlavním nástrojem financování SZP je Evropský zemědělský usměrňovací a záruční fond založený v roce 1962. Více o způsobu a problematice financování SZP uvádím v kapitole o historickém vývoji.

7.4 Regulace trhu s mlékem a mléčnými výrobky

Na kapitolu o mechanismech by ráda navázala regulacemi, kterými jsou dnes řízeny evropské trhy.

Regulace trhu s mlékem bychom mohli rozdělit do čtyř kategorií:

I. regulace vnějšího agrárního trhu s mlékem a mléčnými výrobky

mezi obchodní mechanismy, kterými je tato regulace prováděna náleží výše celních sazeb, dovozní a vývozní licence, záruky, kontrolní mechanismy a vývozní subvence. Ty mají zajistit konkurenceschopnost evropského zboží na světovém trhu.

II. regulace vnitřního agrárního trhu s mlékem a mléčnými výrobky

veškerá opatření na trhu s mlékem a mléčnými výrobky provádí Státní zemědělský a intervenční fond, do jeho oblasti správy tak spadají jak mléčné kvóty, tak intervenční nákupy, prodeje a skladování másla a SOM, podpora výroby kaseinu a kaseinátů, podpora nákupu másla neziskovými organizacemi, podpora na výrobu těstovin, zmrzliny, podpora mléka používaného jako krmivo, příspěvky do tendru na koncentrované máslo pro přímo spotřebu a podpora spotřeby „školního mléka.“

III. přímé platby

IV. legislativní opatření¹⁷

¹⁷ podrobné aktuální informace o jednotlivých opatřeních jsou uvedeny na internetových stránkách www.szif.cz. Důležité informace o příslušné legislativě lze najít na internetových stránkách www.mvcr.cz (portál veřejné správy ČR) a dalších.

8. Fungování regulací

Tuto část bych chtěla věnovat bližšímu seznámení se se třemi „druhy“ opatření, jenž jsou v rámci společné zemědělské politiky prováděny. Chci zde ukázat, k čemu mají sloužit, komu tyto podpory skutečně prospívají. Tyto tři regulace hrají totiž významnou úlohu v následující kapitole, kde na příkladu českého zemědělství ukazují jejich aplikaci v praxi.

8.1 Kvóty

Systém kvót v Evropské unii je zaveden zejména proto, že se Unie bojí, aby nenastala situace, kdy by se produkce a výroba mléka přesunula do výhodnějších regionů nebo jiných států, a to i v rámci Unie samotné. Právě kvůli této obavě jsou národní kvóty nepřenosné. Kvóty tedy mají ochránit všechny producenty mléka, tedy i ty, kteří jsou méně schopní, ty kteří by ve volné konkurenci neuspěli. Také kvótový systém podléhá na nátlak WTO liberalizaci, proto rok od roku jsou kvóty vyšší. Pro letošní rok 2009 se národní kvóta pro Českou republiku zvýšila o 2%.

8.2 Likvidace přebytků- subvencované vývozy

Jak bude ještě zmiňováno níže, patří nejen Česká republika, ale celá Evropská unie ke stabilním nadvýrobům mléka a mléčných výrobků. Tyto plánované přebytky jsou pomocí subvencí vyváženy do třetích zemí. Mezi vyvážené komodity patří mléko, SOM, SPM a sýry. Hlavní část peněz vyplacených na subvencované vývozy dostane zpracovatel mléka, zcela minimální částku pak prvovýrobce. Subvencované vývozy tedy živí zpracovatele mléka.

8.3 Intervenční nákupy

Intervenčními nákupy se rozumí opatření Evropské unie, kdy stát vykoupí za pevně stanovenou cenu přebytky másla a SOM od zpracovatelů. Ti tak dostanou za výrobky vyšší cenu, než momentálně vládne na světovém trhu. Zboží se ve chvíli nákupu stává majetkem státu. Ten se ho pak po určité době skladování, po oživení světových cen, snaží pomocí tendrů realizovat na světovém trhu. Také u intervenčních nákupů se významně projevuje nátlak WTO na jejich zrušení.¹⁸ Pro rok 2009 je stanoveno pro máslo množství intervenčně

¹⁸ intervenční nákupy spolu s minimálními cenami a s dalšími podporami ve prospěch jednotlivých komodit (nespadajících do přímých plateb) patří do tzv. Amber-box (žlutá skupina), což je rozdělení WTO pro jednotlivé státní zásahy- další skupiny jsou modrá a zelená, přičemž právě žlutá skupina státních zásahů je považována za

vykoupitelného másla na 30 tis. tun za cenu 2217,5 Eur/tuna, pro SOM je to pak 109 tis. tun v nákupní hodnotě 1698 Eur/tuna. Toto množství je stanoveno pro celou EU. Jen pro představu o jaké množství se jedná, uvádím hodnotu produkce másla v roce 2007, která činila ve státech EU 2116 tis. tun, u SOM to bylo 935 tis. tun.

opatření, která přímo narušují obchod resp. srovnatelné soutěžní podmínky a ze strany WTO je největší nátlak na to, tyto opatření zrušit. Více v publikaci VÚZE:
DYKOVÁ, Eva – KRAUS, Josef – ŠLAISOVÁ, Jiřina: WTO a zemědělství, pracovní příručka, Praha, Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Praze 2006, 44 str.

9. Státní podpory v praxi na příkladu České republiky

V této kapitole bych ráda ukázala vliv na nákupní ceny mléka. Budu srovnávat dlouhodobý vývoj a vliv světových cen, FOB cen másla, SOM a SPM, vývoj USD vůči Koruně a výši poskytovaných subvencí na nákupní ceny syrového kravského mléka v České republice.

Produkcí mléka patří Česká republika ke stabilním nadvýrobcům mléka. To znamená, že produkce významně převyšuje vnitřní spotřebu.

Produkcce mléka se přes výrazný pokles stavů dojnic za posledních deset stabilizovala na úrovni cca 2700 mil. litrů mléka. Bylo to způsobeno vysokým nárůstem užitkovosti. Nezanedbatelný vliv měl také nárůst tržnosti (koeficient, který ukazuje, kolik z vyprodukovaného mléka prvovýrobce prodá zpracovatelům; je ovlivněn kvalitou). Domácí spotřeba mléka v přepočtu na obyvatele stoupla od roku 1996, kdy byla cca 194 na současných 245 litrů na osobu za rok. Vlastní bilance mléka na vnitřním trhu byla dále, po vstupu ČR do EU, ovlivňována výrazným zvýšením dovozu mléčných výrobků ze zemí Evropské unie. Od vstupu v roce 2004 vzrostl dovoz mléčných výrobků v přepočtu na ekvivalent mléka z 280 mil. litrů (v roce 2003) na téměř 900 mil. litrů (v roce 2008).¹⁹

V tomto období je rovněž patrný nárůst vývozu mléčných výrobků, a to jak do členských států EU, tak i do třetích zemí. Vývoz se zvýšil ze 770 mil. litrů (2003) na takřka 1000 mil. litrů (2008).

9.1 Řešení přebytků mléka formou subvencovaných vývozu

Zmíněný trvalý bilanční přebytek mléka byl řešen formou subvencovaných vývozu mléčných výrobků. Subvence byly poskytnuty proto, že realizační ceny hlavních mléčných komodit (máslo, SOM, SPM, měkké a tvrdé sýry, kondenzované mléko) byly a jsou obecně na světovém trhu nižší, než výrobní ceny tuzemských výrobců. Proto vývozy přebytků musely být prakticky vždy subvencovány. Přehled o subvencích v Kč vydaných na vývoz přebytků z ČR v období 1996-2008 je uveden v tabulce č. 2.

¹⁹ Zdroj dat ČSÚ- publikováno ve výhledová a situační zpráva mléko, prosinec 2008

Tabulka č. 2

| Přehled výdajů na subvencování vývozu mléčných výrobků z ČR. V období r. 1996 - 2009 | | | | | | | |
|---|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| rok | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
| celkem v tis Kč | 1 126 228 | 1 112 140 | 1 262 479 | 1 153 668 | 823 147 | 966 547 | 2 035 496 |
| rok | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 |
| celkem v tis Kč | 2 564 973 | 1 332 890 | 698 265 | 389 141 | 180 874 | 0 | |

V tabulce můžeme vidět, že výdaje na subvence v letech 1996-1999 byly relativně stabilizovány ve výši 1,11-1,26 miliard Kč. I když v této době došlo k určitému poklesu FOB cen základních vyvážených produktů. Tento pokles byl plně eliminován poklesem kurzu Koruny, jak později bude komentováno u grafu číslo 4. Výsledkem toho byly větší tržby z vývozu.

Snížené náklady v roce 2000-2001 byly způsobeny jednak tím, že stát intervenčně nakoupil více jak 5000 tun másla ze zásob mlékáren. V tomto období rovněž kulminovala hodnota USD (dosahovala hodnoty až 40 Kč/USD).

Z tabulky je dále zřejmé, že výdaje na subvence od roku 2001 začaly výrazně stoupat, a to až na částku 2,56 miliard korun v roce 2003. Přestože pokles FOB cen v tomto období nebyl až tak výrazný (například u másla byla FOB cena v USD stabilizovaná), byla nutnost navyšování subvencí způsobena prudkým zpevněním kurzu Koruny, aby byl vyrovnán rozdíl mezi realizační světovou cenou a cenou výrobní. V tomto roce bylo dosaženo prakticky limitní hranice stanovené ve smlouvách v rámci WTO.

Od 1. 5. 2004 se stala Česká republika členskou zemí EU. Tímto dnem byl plně převzat i celý systém společné organizace trhu. Tento systém poskytování subvencí je založen tak, že Evropská komise stanovuje pro všechny členské státy jednotnou výši subvencí pro jednotlivé výrobky platnou na určité období.

Z tabulky je patrné, že výše subvencí na vývoz českých výrobků do třetích zemí po vstupu do EU prudce poklesly. A to z 1,33 miliardy Kč v roce 2004 na 0 v roce 2008. Tuto skutečnost lze vysvětlit především tím, že se otevřel trh pro naše výrobky v ostatních

členských zemích. Ke snížení přebytku mléčných výrobků určených pro vývoz do třetích zemí s vývozními subvencemi bylo způsobeno také tím, že po vstupu do EU začaly odebírat zahraniční mlékárny syrové kravské mléko přímo od producentů, čímž byla ovlivněna bilance mezi produkcí mléka a jeho užitím. Zatímco ve vstupním roce 2004 bylo do členských zemí vyvezeno pouze 37 mil. litrů, v roce 2005 to bylo již 217 mil. litrů a v roce 2008 lze předpokládat, že vývozy překročily 400 mil. litrů.

V předvstupním období byl pro každý kalendářní rok stanoven bilanční přebytek mléka určený pro vývozy se subvencemi. Ten se pohyboval v letech 2000-2004 mezi 540-730 miliony litrů. Subvence byly poskytovány na následující výrobky: máslo, SPM, SOM (kasein), kondenzované mléko, tvrdé sýry a bílé sýry. Vývozy mohly být realizovány pouze na základě výběrového řízení subjektů (mlékáren).

Dalším důležitým faktorem, který ovlivnil subvencované vývozy je zvýšená produkce nízkotučných výrobků. Po roce 1989 obecně stoupal prodej tzv. nízkotučných a odtučněných výrobků, které byly realizovány za skoro stejnou cenu jako „běžné“ (tučnější). Tím docházelo k tomu, že mlékárnám zůstával po výrobě nízkotučných produktů tzv. technologický tuk. Proto byl zpracovateli vyvíjen tlak na to, aby tento „ušetřený“ tuk byl vyvážen ve formě másla za vysokých subvencí. Na základě toho byla přijata zásada, že každý zájemce o vývoz části bilančního přebytku mléka musí mít takovou skladbu výrobků, aby tučnost celkově vyvážených výrobků nepřekročila hranici 4,5%.

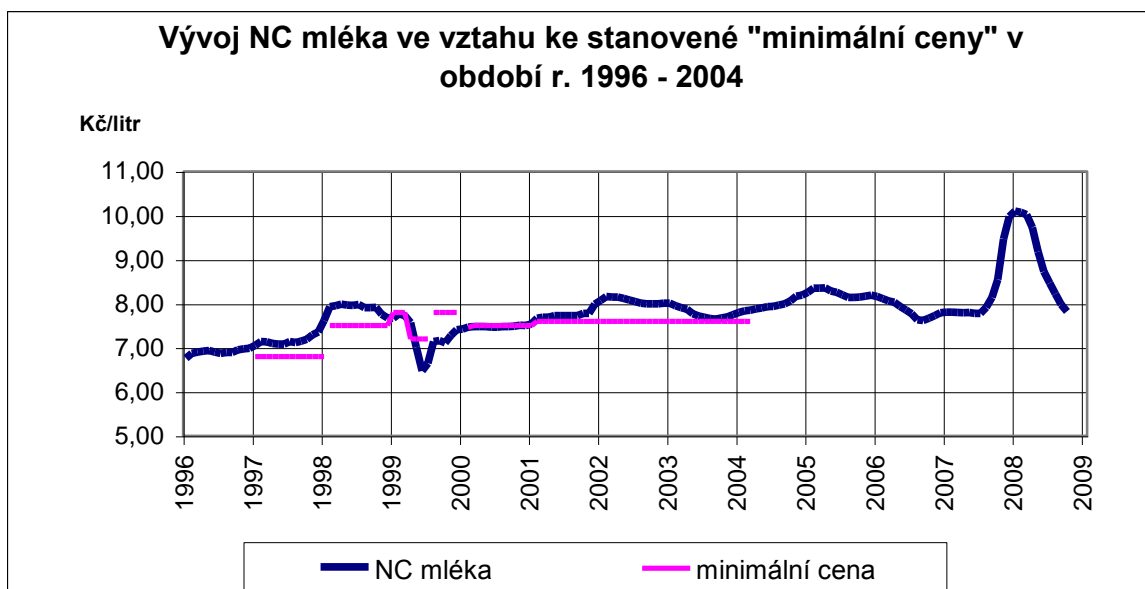
Výše subvencí se stanovovala na každé čtvrtletí daného roku jako rozdíl mezi stanovenými výrobními náklady na jednotlivé výrobky a průměrnou realizovanou vývozní cenou.

Poskytování subvencí bylo dále vázáno na dodržování minimální stanovené výkupní ceny mléka, vyhlášené ministerstvem financí. Účelem dodržování minimálních cen byla snaha o to, aby se subvence projevíly také v zajištění minimálních nákupních cen od prvovýrobců. Toto opatření se však ukázalo jako nefunkční, jak bude popsáno v následující kapitole.

9.2 Vývoj nákupních cen syrového kravského mléka v ČR

Na následujícím grafu je znázorněn vývoj nákupních cen po měsících od roku 1996 až do 2009.

Graf č. 1



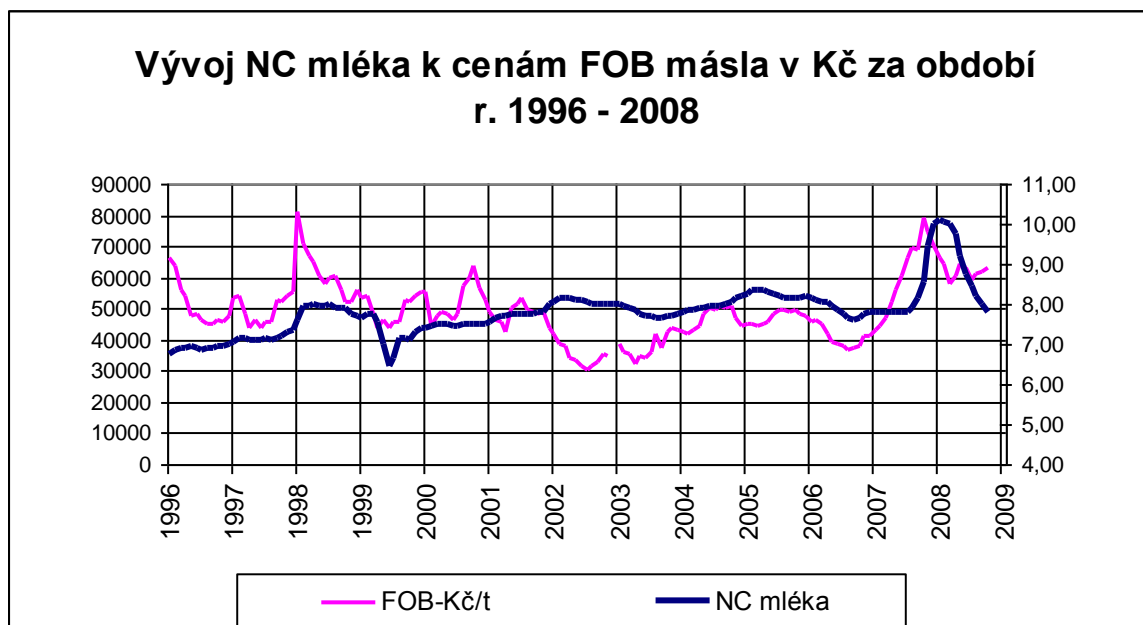
Na grafu jsou rovněž vyznačeny již výše zmíněné stanovené minimální nákupní ceny pro jednotlivá období. Tyto ceny byly stanovovány více méně na základě požadavků nevládních organizací (agrární komora aj.) s cílem zaručit tyto minimální ceny pro producenty. Z grafu je však zřejmé, že skutečné nákupní ceny zdaleka nekopírovaly tyto stanovené ceny minimální.

Tento jev je zvláště patrný v roce 1999. V této době byl zpracovatelský mlékárenský průmysl kapacitně předimenzovaný. Stát zaručoval dotace na stanovený bilanční přebytek mléka pouze cca 24 mlékárnám, které pro daný rok vstoupily do systému subvencovaných vývozů.

K silnému poklesu nákupních cen došlo bez ohledu na výši stanovené minimální ceny. Koncem roku 1998 začaly enormně stoupat zásoby másla a začátkem roku 1999 přesáhly hranici 7000 tun. Zpracovatelé se společně s nevládními organizacemi začali dožadovat zásahu státu ve formě intervenčních nákupů těchto přebytků. Tlak na toto opatření byl zvýšen tím, že zpracovatelé začali snižovat nákupní ceny mléka od prvovýrobců. Ve snaze udržet nákupní ceny mléka stát intervenčně nakoupil 5 000 tun másla ze zásob zpracovatelů s tím, že po prodeji získá další finanční prostředky pro případné subvence. Silný pokles FOB cen

másla v polovině roku 1999, jak můžeme vidět na grafu číslo 2, způsobil, že toto máslo bylo prodáno s vysokou ztrátou. Fond proto v polovině roku 1999 prakticky neměl prostředky na poskytování subvencí pro vývoz již nasmlouvaných přebytků mléka.

Graf č. 2



Kvůli této „finanční tísní“, ve které se Fond ocitl, mlékárny začaly odmítat nakupovat mléko za stanovenou minimální cenu 7,20 Kč. Zemědělci i zpracovatelé obcházeli tuto cenu tím, že část mléka byla prodávána za stanovenou minimální cenu a zbytek byl pak obchodován jako „nestandardní“ mléko za ceny nepoměrně nižší. Stát reagoval na propadající se nákupní ceny tím, že navýšil minimální cenu na 7,80 Kč. Jak je však vidět ani tato hranice nebyla dodržována. Teprve po oživení FOB cen po druhé polovině roku 2000 došlo k určité stabilitě nákupních cen na úrovni cca 7,50 Kč.

V období 2001- 2003 se významně navýšily subvence- viz tabulka číslo 2, které plně eliminovaly pokles FOB cen másla, jak je vidět na grafu číslo 2. Další stagnace až pokles FOB cen másla, SOM i SPM mezi lety 2002 - polovina roku 2004 byl eliminován již zmiňovaným zvýšením subvencí.

Těsně před vstupem ČR do EU nákupní ceny přesahovaly v průměru o 0,4 Kč dokonce i nastavenou minimální cenu 7,60 Kč. Tento nárůst byl způsoben především zvýšenými subvencemi na mléčné výrobky (problematice se podrobněji věnuji v následující kapitole).

Krátce po vstupu do EU nastal relativně prudký vzestup nákupních cen- o 0,60 Kč. Tento vzestup byl způsoben především vstupem zahraničních zpracovatelů mléka na český trh. Bezprostředně po vstupu do EU, vstoupili na trh dva velcí zpracovatelé mléka z Německa. Na základě vyšších cenových nabídek za syrové kravské mléko nastal významný odliv producentů mléka od českých odběratelů. Od května 2004 do konce roku bylo vyvezeno na zpracování u zahraničních odběratelů 37 mil. litrů mléka a v roce 2005 to bylo již 217 mil. litrů a odběr nadále mírně narůstal až na 400mil. litrů v roce 2008. Producenti dodávající těmto zahraničním mlékárnám dostávali stejné ceny jako zemědělci v Německu. V důsledku narůstajících cen v počátku roku 2007 začal silný nárůst nákupních cen mléka v celé EU a tím i v Německu. Nákupní ceny v ČR však stále stagnovaly. Až na velký nátlak odbytových družstev mléka, která zprostředkovávají prodej mléka od producentů zpracovatelům, začaly postupně narůstat nákupní ceny i v ČR. Svůj nátlak prvovýrobci stupňovali tím, že veřejně vyhrožovali zastavením dodávek pro tuzemské mlékárny s tím, že budou mléko vyvážet do zahraničí. Proto museli domácí zpracovatelé mléka přizpůsobit tuzemské NC s určitým zpožděním cenám unijním.

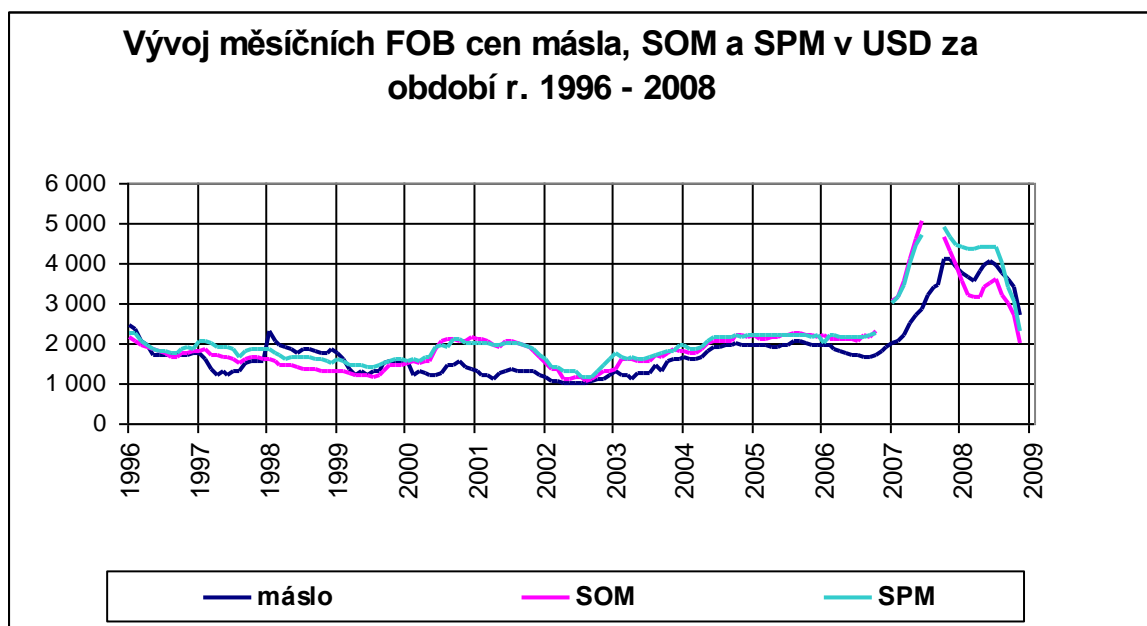
Začátkem roku 2008 pak nejvyšší ceny činily více jak 10 Kč za litr. Vzhledem k opětovnému prudkému poklesu FOB cen mléčných výrobků a již setrvalému poklesu NC ve státech EU se dalo předpokládat, že prudký nárůst nákupních cen v ČR nebude mít dlouhého trvání. Již v prvních měsících roku 2008 začali NC mléka prudce klesat a koncem roku se dostaly dokonce pod úroveň, která byla placena v polovině roku 2007.

9.3 Vývoj FOB cen mléčných výrobků a nákupních cen ve světě

Můžeme říci, že realizace nadvýroby ve formě mléčných výrobků se odvíjí od vývoje cen FOB (západoevropské přístavy, ceny jsou stanovovány v USD). Nejvýznamnější část obchodů EU, zahrnující také ČR, jsou na světovém trhu máslo, SOM a SPM.

Vývoj cen těchto komodit je znázorněn na grafu číslo 3.

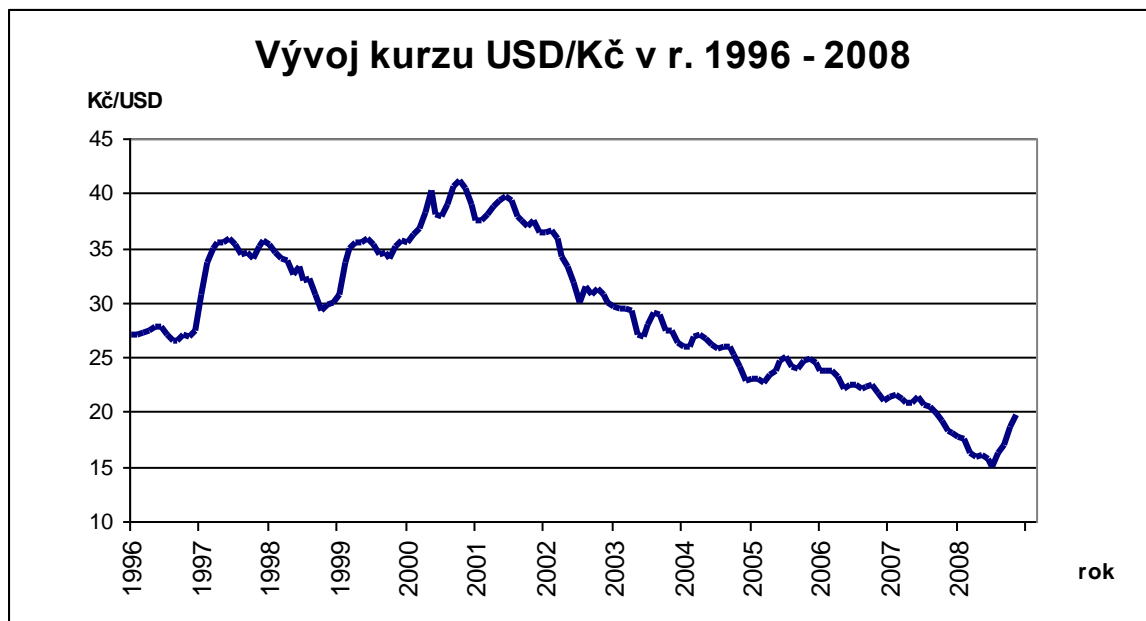
Graf č. 3



Na grafu vidíme, že vývoj cen těchto tří hlavních komodit podléhá prakticky stejnému vývojovému trendu. Povšimněme si však ročního kolísání těchto cen. V období jednoho roku 2007-2008 byl zaznamenán nárůst cen více jak dvojnásobný. Oproti roku 2002 došlo u másla k nárůstu čtyřnásobnému a u sušených mlék dokonce více jak k pětinasobnému nárůstu cen. Tyto obrovské změny cen v USD byly do značné míry eliminovány vývojem kurzu USD vůči Koruně (jak je vidět na grafu číslo 4) a Euru.

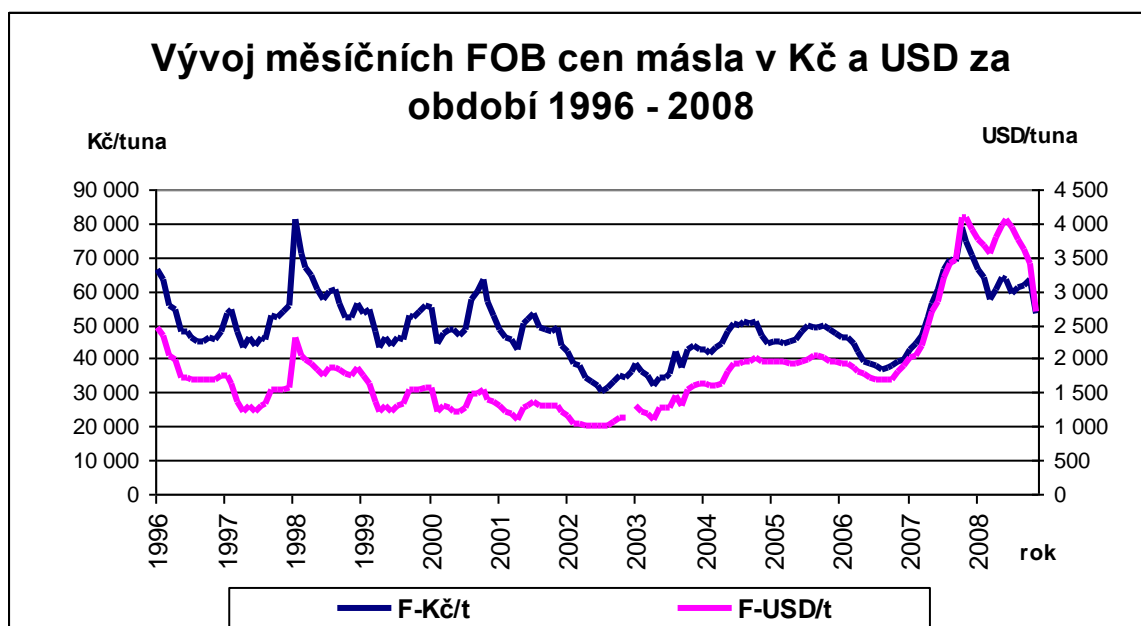
Od roku 2000 kdy dosahoval maxima více jak 40 Kč/USD postupně prakticky lineárně klesal až do poloviny roku 2008 na své historické minimum 15 Kč/USD.

Graf č. 4



Přepočtové rozdíly jsou patrné na grafu číslo 5. Rozkolísanost FOB cen v USD je často eliminována již výše zmiňovaným kolísáním kurzu. Toto se projevilo na vlastní výši poskytovaných subvencí.

Graf č. 5

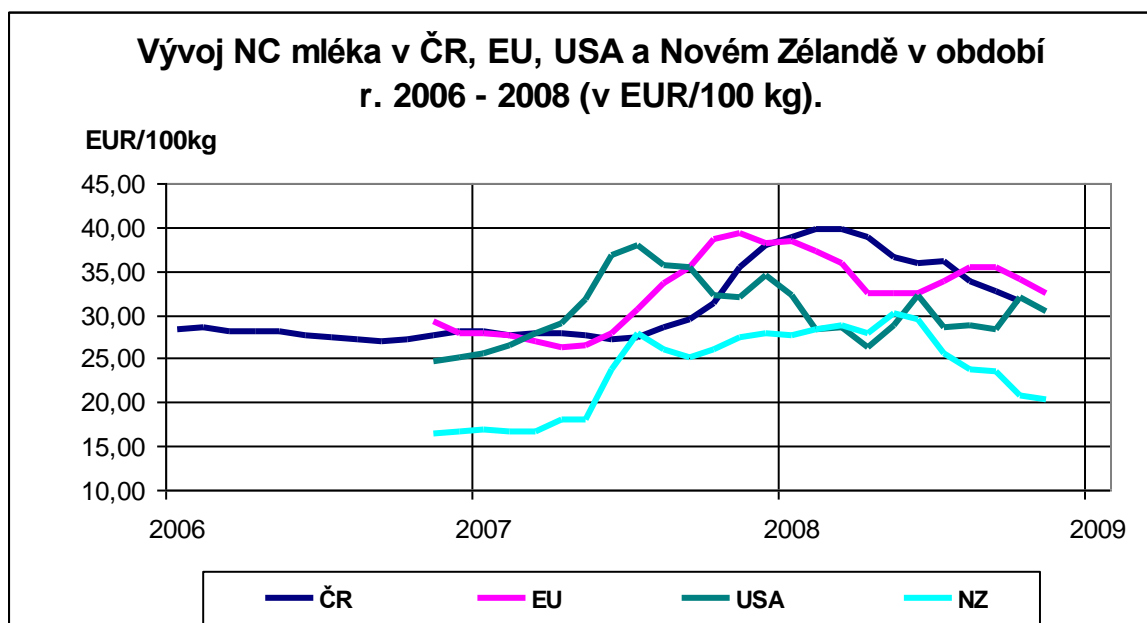


Z tohoto grafu je jasné patrné, že pokles kurzu dolaru způsobil, že přepočtené FOB ceny na Kč vzrostly v tomto období z 30 tis. na 70 tis. za tunu, což je pouze dvouapůlnásobek oproti čtyřnásobnému navýšení v USD.

Relativně poklidný vývoj FOB ceny hlavních komodit v období od 1997-2007 byl náhle narušen počátkem roku 2007. Na tento vývoj pochopitelně reagovaly i nákupní ceny mléka.

Na grafu číslo 6 je znázorněn vývoj NC hlavních světových producentů mléka, potažmo exportérů a ČR. Na již zmiňovaný prudký nárůst obchodních FOB cen nejdříve zareagovaly NC v USA, kdy došlo prakticky k 50 % nárůstu. Obdobně byl zaznamenán nárůst cen i na Novém Zélandu. Ve státech EU došlo k tomuto navýšení až koncem roku 2007, kdy ceny mléka v USA již klesaly. V ČR byl pak prudký nárůst zaznamenán až koncem prvního čtvrtletí roku 2008.

Graf č. 6



Na tomto místě musíme říci, že Nový Zéland je stabilně nejvyšším vývozcem másla (v roce 2007 400 tis. tun oproti EU se 172 tis. tun). Je zajímavé, že nejprve začala růst cena sušených mlék, kde podíl Nového Zlandu na světovém obchodu je pouze 30% (nárůst cen měli na svědomí obchodníci, kteří předpokládali sucho, což se nepotvrdilo). Podle statistických údajů (OECD-FAO) však export jak másla, tak sušeného mléka z Nového

Zélandu vůbec nepoklesl. Někteří „experti“ zdůvodňovali nárůst cen zvýšeným zájmem jihovýchodní Asie o mléčné komodity a předpovídali dlouhodobé udržení těchto vysokých cen. Podle statistiky ale toto zdůvodňování není opodstatněné, protože jihovýchodní Asie se na dovozu těchto komodit podílí ani ne 30% u sušeného mléka a cca 10% na obchodu s máslem.

Z výše uvedeného textu tedy vidíme, jak skutečně vypadá zemědělství se státními zásahy. Je odhadnutelné, že k ideálu má daleko. Musíme se ptát, zda tedy současné fungování SZP naplňuje cíle, které si tato politika klade. A zda je naplňuje lépe nebo hůře než nějaký jiný systém.

Pokud se tedy ve zkratce podíváme na jednotlivé cíle a přiřadíme k nim kroky, které pro jejich naplnění SZP podniká, pak by mohlo být zřejmější, jak se to s jejich plněním má. Po reformních krocích bylo rozhodnuto, že původní cíl SZP se z navyšování produkce mění na optimalizaci. Pokud bychom za optimalizaci považovali produkci mléka s přebytky, které se za vysoké náklady likvidují, pak k optimalizaci produkce současné nastavení nevede.

Když bychom uvažovali zvyšování životní úrovně zemědělců, pak je naplňování tohoto cíle pouze částečné. Zemědělcům sice plynou přímé platby, ale co se týče pozorovaných dotací, tak jak již bylo řečeno výše- zisky ze subvencovaných vývozu plynou hlavně zpracovatelům, výhody intervenčních nákupů jsou také pouze pro zpracovatele. Na zemědělce je zaměřena také minimální cena mléka, kterou ovšem ve „výjimečných“ případech jsou zpracovatelé schopni obejít, jak je ostatně vidět v předchozí kapitole.

Hovoříme-li o cíli stabilizace produkce, je to jeden z cílů, jenž je částečně SZP naplňován. Je totiž pravdou, že některá opatření společného trhu, především výdaje na subvencované vývozy, byť v určité malé míře, stabilizují nákupní ceny mléka.

Na těchto příkladech vidíme, že naplňování cílů není zřejmě takové, jaké by si ho koncepce společné zemědělské politiky představovala. O tom ostatně svědčí i provedené reformy, které vzešly z popudu jak samotných tvůrců této politiky, tak světové obchodní organizace.

V reformách jsou uvedeny požadavky na snížení finančních prostředků vydaných na podpory, na liberalizaci světového obchodu a na podporu ekologičtějších způsobů zemědělství. Požadavky na snižování toku finančních prostředků do zemědělství jsou realizovány právě díky snižováním množství možných intervenčních nákupů a snižováním počtu zpracovatelů, kteří mohou přebytky své produkce vyvézt za pomoci subvencovaných vývozu do třetích zemí. Liberalizační tlaky jsou patrné ze snahy WTO zrušit intervenční nákupy jako takové, z požadavku na zrušení minimálních cen a podpor ve prospěch jednotlivých komodit.

Pokud by WTO byla přesvědčena, že tato opatření nemohou pomoci, pak by zřejmě nepodnikala všechny kroky k jejich odstranění a společná zemědělská politika by zřejmě neprocházela rozsáhlými reformami směřujícími k liberalizaci. Z toho bychom mohli soudit, že liberalizované zemědělství je to prostředí, ve kterém budou lépe naplňovány cíle společné zemědělské politiky.

10. Liberalizované zemědělství

Většina lidí si jen těžko dokáže představit, co se pod pojmem liberalizovaného zemědělství skrývá. Na tomto místě bych ráda uvedla příklad Nového Zélandu, kde bez státních dotací fungují více než dvacet let.

10.1 Reforma na Novém Zélandu

Zemědělství na Novém Zélandu patří k nejliberálnějším na světě, funguje prakticky bez dotací a veškeré podpory a zvýhodnění (tzv. PSE) tvoří jen jedno procento. V porovnání s Evropskou unií kde podpory tvoří 32 procent a Švýcarskem, kde je to dokonce 63 procent.

Tato situace nebyla na Novém Zélandu odjakživa. Ještě do roku 1984 používal stát, podobně jako Evropská unie různé formy vládní podpory- minimální ceny, exportní subvence aj. Od roku 1985 jsou však tyto podpory zrušeny. Je velmi zajímavé, že popud ke zrušení dotací nevzešel z hlav politiků, ale rozhodli se tak samotní zemědělci. Počítalo se s tím, že reforma nepříznivě zasáhne asi 8 tisíc farem, vláda se dokonce obávala masivního vybíjení stád. Nakonec se obavy nepotvrdily, počet skotu chovaného na mléko dokonce vzrostl o 49%, počet kusů chovaných na maso zůstal na stejné úrovni. Také ze zemědělství odešlo jen něco kolem osmi set farem, tedy jen desetina, než se původně předpokládalo. Důležité je také, že se počet venkovského obyvatelstva nesnížil, ale roste stejně jako jiná novozélandská populace.

Zemědělci byli nuceni svůj příjem doplnit i jinou činností, například agroturistikou, dále pochopitelně snižovali svoje náklady, naučili se využívat bankovní služby a obchodovat.

Na první pohled by se mohlo zdát, že reforma probíhala velmi drsně. Vláda poskytovala totiž pouze jednorázovou podporu (výstupní balíček) těm zemědělcům, kteří se rozhodli, že svoje farmy opustí. Další vládní pomocí byli poradci, kteří zemědělcům radili, zda odejít nebo zůstat. Jinak se stát nijak nesnažil přechod k liberálnímu trhu zemědělcům usnadnit.

Reforma se příznivě projevila na cenách půdy, vnesla úspornost do zemědělského sektoru. Farmáři se museli rozhodovat co nakoupit a dodavatelé na jejich šetření museli reagovat. Díky tomu se zvýšila jejich konkurenceschopnost. Odstranění dotací se stalo katalyzátorem růstu produktivity v zemědělství. Ta se od roku 1986 zlepšovala v průměru

o 5,9 procenta za rok, zatímco před zrušením dotací to bylo v průměru jen o jedno procento ročně.

Obecně můžeme konstatovat, že rychlý přechod na tržní systém na Novém Zélandě proběhl méně bolestně, než se čekalo.

Na tomto příkladu jsem chtěla ukázat dvě věci. Za prvé, že neříkám, že pokud dojde k liberalizaci, zůstane situace stejná jako před ní. To znamená, že pravděpodobně někteří producenti, potažmo zpracovatelé mléka budou nuceni z důvodu nekonkurenceschopnosti sektor opustit. Za druhé to, že liberalizace otevírá pro ty, kteří v sektoru zůstanou nové možnosti. Zemědělci se především stanou více podnikateli, budou se učit, jak získat peníze jinak, než ze státních dotací, stejně jako na Novém Zélandu se naučí využívat různé bankovní služby. Další šance pro ty, kteří zůstanou se otevírá v jiných oblastech zemědělské výroby (např. výroba biopaliv) a zejména v sektoru agroekoturistiky, kterou v rámci agroenvironmentálních programů společná zemědělská politika podporuje. Co to vlastně agroenvironmentální programy jsou, a co se skrývá pod agroturistikou, ukazují v následující kapitole.

10.2 Agroenvironmentální programy v EU

Agroenvironmentální programy jsou jedním z podpůrných programů společné zemědělské politiky v Evropské Unii a jsou zaměřené na ochranu a obnovu životního prostředí v zemědělství. Tyto programy nespadají tak ostře do hledáčku WTO, která klade požadavky na jednotlivé státy na snížení množství peněz směřujících do rozpočtu společné zemědělské politiky. Díky tomu je jisté, že agroenvironmentální programy budou pokračovat, i kdyby došlo k reformě SZP a dotace na vývozy a jiné subvence by byly zrušeny.

Hlavním cílem agroenvironmentálních programů je podpořit ekologickou stabilitu krajiny a zachovat a zvýšit přírodní rozmanitost na zemědělsky využívané půdě.

10.3 Ekologické zemědělství

Pod agroenvironmentální programy můžeme zařadit například ekologické zemědělství. Tento způsob zemědělství se vyznačuje především kladným vztahem ke zvířatům, půdě, rostlinám a přírodě. Je založen na principu absence umělých hnojiv, chemických přípravků, postřiků a hormonů. Zvířata v ekologických chovech jsou ustájena přirozenými způsoby, mají možnost výběhu nebo pastvy a jsou krmena přirozeným krmivem.

Cílem ekologických zemědělců je produkovat vysoce kvalitní potraviny a zároveň pečovat o životní prostředí. Řídí se při tom pravidly zakotvenými v zákoně č. 242/2000 o ekologickém zemědělství.

Produkty ekologického zemědělství se na trhu označují jako Biopotraviny. Biopotraviny nesmí obsahovat chemické konzervanty, umělá barviva a stabilizátory ani geneticky modifikované organismy. Díky postupům, při nichž se tyto látky nepoužívají, je výsledná potravina pro spotřebitele kvalitnější a zdravější. Počet ekologických zemědělců v posledních letech stoupá, narůstá i počet výrobců biopotravin, takže se biopotraviny stávají stále dostupnější.

V České republice je ekologické zemědělství podporováno Ministerstvem zemědělství od roku 1990. Až od roku 2007 začalo být ekologické zemědělství podporováno také výrazným bodovým zvýhodněním ekologických zemědělců při hodnocení investičních projektů v rámci programů na rozvoj venkova (součást agroenvironmentálních programů).

10.4 Agroturistika

V této kapitole se pokusím nastínit, o čem je pojem agroturistika, jakým způsobem se dotýká zemědělců a jaké možnosti přináší „spotřebitelům“. O agroturistice zde hovořím zejména proto, že je to možnost rozšíření pole působnosti pro české zemědělce.

Venkovská turistika má v českém prostředí specifickou podobu. Před rokem 1989 byl velmi rozšířený model částečného života na venkově spojený s pořízením vlastní chaty nebo chalupy. Tuto možnost má v současné době asi 15% obyvatelstva. V současné době ale stoupá zájem o alternativy- právě o agroturistiku. Ta nabízí možnost zapojit se přímo do chodu zemědělské usedlosti nebo farmy- dojení krávy, házení sena pasení hus. Takový způsob dovolené je zajímavý hlavně pro rodiny s dětmi, které si užívají kontakt se zvířaty, jež v městském prostředí není možný.

V Evropě se agroturistika začala objevovat v sedmdesátých letech minulého století, u nás je tento trend poměrně nový, jelikož tradice rodinných farem byla násilně přerušena komunistickým režimem.

Český venkov je svou členitostí, přírodními památkami a dostatkem zemědělských usedlostí pro agroturistiku velmi vhodný. Zájem o ni mají nejen Češi, ale i cizinci, nejpočetnější skupinu tvoří Holanďané.

Podstatnou součástí agroturistiky je také specifická gastronomie. Ať už se jedná o tzv. bio výrobky, regionální speciality nebo dávno zapomenuté recepty po babičkách. Na to navazuje také celková specifčnost daného regionu. Farmy tak nabízí programy specializované na poznávání zvyků a tradic- zpracování vlny, starověká řemesla, na jižní Moravě pak lákají vinné sklípky a vše, co k nim patří.

Venkovská turistika se stává velmi rozšířenou formou nového trendu „trvale udržitelného cestovního ruchu“. Hotely a cestovní kanceláře mají možnost získat „zelený“ certifikát“, který garantuje jejich ekologické chování. Záštitu nad tím má Evropské centrum pro ekoagroturistiku (ECEAT), člen organizace ECEAT International.

Pokud se tedy na agroturistiku díváme jako kritici současných státních subvencí, můžeme ocenit její přínos při vytváření nových pracovních míst, která jsou atraktivní i pro mladé lidi (jeden z cílů SZP je udržet mladé lidi nejen na venkově, ale i u zemědělské činnosti). Agroturistika je také zdroj peněz, doplněk příjmů. Pomáhá kultivovat krajinu a udržovat její ráz. Je totiž jasné, že do zdevastované krajiny turisty nikdo nenaláká.

Agroturistika může těžit ze současného trendu moderního životního stylu- stres, který zažíváme denně ve velkoměstech, je mnohem jednodušší vypustit v přírodě, zároveň splňuje i zájem o zdravý životní styl, kvalitní potraviny a návrat k tradicím. Konečně nastala doba, kdy se začíná ukazovat, že kvalita zvítězí nad kvantitou. Agroturistika podporuje evropský trend specifčnosti regionu, nabízí možnost dovolené, z níž zůstanou zážitky, na kterých se člověk může aktivně podílet.

11. Liberalizované evropské zemědělství

Na tomto místě bych si chtěla zodpovědět otázku, jak dosáhnout volného evropského zemědělského trhu. Odpověď se pokusím nalézt srovnáním reformy na Novém Zélandu s reformními kroky, které podniká Evropská unie.

Předkrokem k liberalizaci na Novém Zélandu bylo referendum, v němž si sami zemědělci odhlasovali zrušení štědrých dotací. Z našeho pohledu se to může jevit jako řezání si větve, na které sedím. Takový pokus se prozatím v EU neuskutečnil a dá se odhadnout, že ani neuskuteční.

Novozélandská vláda pak připravila jednoduchou formu pomoci- bezplatné konzultace s finančními experty, kteří pomohli při rozhodování, zda v sektoru zůstat nebo odejít. Pro ty, kteří zvolili odchod, byl nachystán jednorázový balíček finanční pomoci. Jak již bylo řečeno, reforma proběhla rychle, méně bolestně než se očekávalo a s jasnými výsledky.

V kontrastu s touto formou reformy je bezesporu reforma zemědělství evropského. Podněty k ní jsou již od osmdesátých let, kdy byla poprvé neúnosná situace v intervenčních skladech s obilím a máslem, kdy vydané prostředky dosáhly astronomických sum. Celá reforma však probíhá velmi pomalu, v rámci ní jsou měněny cíle a zkoumána finanční stránka.

Zdá se, že Evropská unie se snaží jít metodou nejmenšího odporu a postupně zavedené dotace odbourává, aby přechod byl pro jednotlivé „články“ zemědělství co nejméně bolestivý. Trochu mi to připadá, jako kdybychom se rozhodli, že pejskovi budeme kupírovat ocas, ale aby ho to moc nebolelo, budeme každý den usekávat jen malý kousek. Výsledkem je, že pejsek bude trpět nepoměrně dlouho proti tomu než kdybychom prostě jen jednou „sekli.“

Bohužel, i kdyby se naše země rozhodla, že souhlasí s rychlým přechodem k liberálnímu zemědělství, tak nezmůže prakticky nic. Tak jako je součástí Evropské unie v jiných záležitostech, je její součástí i ve společné zemědělské politice, a postup při reformách je pro všechny země stejný.

V době našeho, právě probíhajícího předsednictví, tak můžeme pouze odkazovat na příklad Nového Zélandu a apelovat na to, že liberalizace díky postupným reformám stejně probíhá, ale peníze bychom rychlým přechodem mohli ušetřit mnohem dříve.

12. Závěr

V práci jsem se pokusila popsat společnou zemědělskou politiku Evropské unie, její nástroje a metody fungování. Na českém zemědělském sektoru jsem se ukázala, jak se jednotlivá opatření státních zásahů projevují. Zkoumala jsem polyfaktoriální vliv na nákupní ceny mléka, srovnávala jsem dlouhodobý vývoj a vliv světových cen, FOB cen másla, SOM a SPM, vývoj USD vůči Koruně a výši poskytovaných subvencí na nákupní ceny syrového kravského mléka v České republice.

Dále jsem se pokusila o zhodnocení naplňování současných cílů společné zemědělské politiky, uvedla jsem příklad již liberalizovaného zemědělství Nového Zélandu a na jeho příkladě jsem se snažila ukázat, že Unijní zemědělství po liberalizaci nebude ani bez krav, ani bez mléka. Nastínila jsem možnosti, které se v rámci reformy zemědělcům otevírají, a položila jsem si otázku, jak liberalizovaného zemědělství dosáhnout.

Z uvedených tabulek a jejich popisu je zřejmé, že se EU vyznačuje trvalou nadprodukcí mléka, to znamená, že vývoj mlékárenství a vývoj NC cen je závislý na úspěšnosti uplatnění této nadprodukce na světovém trhu. Například na světovém obchodu s máslem se EU podílí víc jak 20%, u SOM více jak 15% s SPM více jak 30%. Z tohoto podílu je zřejmé, že situace na vnitřním trhu a to nejen spotřebitelských cen, ale i NC syrového kravského mléka je závislá na úspěšnosti realizace přebytků.

Aby EU zabránila dalšímu zvyšování nadprodukce, zavedla striktní systém národních mléčných kvót, o jejichž zrušení se neustále jedná a datum se posouvá, jak je uvedeno v úvodních informacích o SZP. Lze očekávat, že po zrušení národních kvót se produkce mléka přesune do oblastí, které jsou ekonomicky konkurenceschopnější. Tohoto zrušení národních kvót se není potřeba nějak zbytečně obávat. Hovoří pro to hned dvě věci. V první řadě jsme viděli příklad Nového Zélandu. Dalším faktem, který vyvrátí obavy je stagnace nákupních cen. Po dobu více jak deseti let (1997-2007) byly nákupní ceny více méně stejné, přestože vstupy energie zařízení několikanásobně vzrostly. Vyšší cenové vstupy do výroby byly totiž úspěšně eliminovány podstatným zvýšením produktivity práce, zavedením nových technologií, genetickou specifikací stád a optimalizací krmných dávek. Je nesporné, že řada současných producentů nebude schopna reagovat na tento uvolněný trh a bude nucena ukončit

produkcí mléka. To ale neznamená, že budou muset odejít ze zemědělské činnosti vůbec, o jejich šancích jsem hovořila v kapitole o agroenvironmentálních programech.

Za poslední desetiletí bruselská administrativa vypracovala velmi složité systémy (mléčné kvóty, subvencované vývozy, soukromé skladování aj., jak bylo již dříve uvedeno), které měly vést ke stabilitě produkce mléka a stabilitě spotřebitelských cen.

Všechny státy v EU jsou i členy WTO. Většina členských států WTO vytváří tvrdý nátlak na EU, aby ukončila deformování cen přímou finanční podporou produkce mléka a mléčných výrobků. Projevilo se to například tím, že EU musí postupně snižovat ceny komodit určené pro intervenční nákupy, rovněž se snižují limity na množství takto nakoupených výrobků. Také jsou vytvářeny tlaky na snižování tarifních i netarifních dovozních bariér. Paradox je v tom, že zemědělci chtějí zvyšovat jak nadprodukcii, tak i ochranná opatření.

Je pravda, že určité stability nákupních cen mléka bylo dosahováno tučnými subvencemi na vývoz přebytků. V roce 2003 jen z české republiky bylo vydáno na uplatnění 700 mil. litrů mléka přes 2,5 miliardy korun. To znamená, že vývoz jednoho litru mléka ve výrobcích stál daňové poplatníky cca 3,50 Kč což je 50% z nákupní ceny mléka. Také musíme říci, že poslední rok EU neposkytovala žádné subvence díky krátkodobému anomálnímu vzestupu FOB cen. Začátkem února tohoto roku na nátlak jak zemědělců, tak zpracovatelů mléka byly ale tyto subvence opět spuštěny. Hrozí předpoklad, že jako v minulých letech dosáhnou subvencované vývozy maximální výše. Dohody s WTO povolují cca 1 mil Eur.

Společná zemědělská politika EU v oblasti produkce mléka nemá prozatím životaschopnou koncepci. Je založena na velmi finančně náročných a neperspektivních opatřeních, které zakonzervovávají neperspektivní realitu. Po zkušenostech ze zemí jiných významných producentů mléka je vidět, že není potřeba se obávat přijetí radikálních opatření, tak jako na Novém Zélandu.

Zároveň bych chtěla říci, že opatření, která směřují k zastavení subvencovaných vývozu a jiných státních zásahů do zemědělské výroby nemají způsobit její zrušení. Jde pouze o to, že současný systém nastavení není dobrý. Snaží se řešit nadvýrobu, uměle ji udržuje

a podporuje, což je z hlediska vynaložených prostředků zcela neefektivní. Peníze, které se v rámci společné zemědělské politiky vydávají na umístění oné nadprodukce na světovém trhu, jsou zbytečné. Těmito zásahy jsou totiž pochopitelně ovlivňovány i ceny producentů mléka. Kdyby došlo ke zrušení nadvýroby, vedlo by to ke stabilitě cen prvovýrobců.

Závěrečnou optimistickou tečku k prosazování liberalizace zemědělství by mohl poskytnout i článek Lukáše Rytiny (uveřejněn v časopisu Zemědělec- únor 2008), kde se můžeme dočíst, že podle Thomase Clintona, úspěšného farmáře z Irska, Nového Zélandu a USA, máme v Čechách velmi ideální podmínky pro produkci mléka. Mezi hlavní výhody českých farem zařadil jejich velikost, dobré dojivé schopnosti našich krav, vyhovující strojové vybavení a dosažitelnost pracovní síly, stabilitu přírodních podmínek pro zemědělství a především strategickou polohu uprostřed Evropy. Snad také proto se není potřeba obávat zrušení dotací, které plynou ze společné zemědělské politiky, jelikož nyní jsou čeští zemědělci hodnoceni jako konkurenceschopní. Závěrečná otázka která z mé práce plyne je „kdy se do reformování skutečně pustíme?“

Seznam použité literatury

Knihy a skripta a odborné publikace:

DOUCHA, Tomáš a kol: Vývoj agrárního sektoru ČR v období 1989 – 1997, informační studie, Praha, Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha 1998, 54 str., ISBN 80-85898-75-6

FRIEDMAN, Milton: Svoboda volby, z anglického originálu přeložil Pavel a Vladimír Vrecionovi, Jinočany : H & H, 1992, 318 str., ISBN 80-85467-85-2

HOLMAN, Robert: Ekonomie, 4., aktualizované vydání, Praha : C.H. Beck, 2005, 709 str., ISBN 80-7179-891-6

NEUMANN, Pavel: Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace, 1. vydání, Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, nakladatelství Oeconomica 2004, 66 str., ISBN 80-245-0814-1

Situační a výhledová zpráva mléko 2006, vydalo Ministerstvo zemědělství

Situační a výhledová zpráva mléko 2008, vydalo Ministerstvo zemědělství

On-line zdroje:

DYKOVÁ, Eva – KRAUS, Josef – ŠLAISOVÁ, Jiřina: WTO a zemědělství, pracovní příručka, Praha, Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Praze 2006, 44 str., ISBN:80-86671-37-2, datum citace 28. 11. 2007, přístup z internetu:

<http://www.vuze.cz/index.asp?pg=cz/publ/stud/2006/20061220133603.asp>

Economic Institute http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/sugar/index_en.htm

Datum citace 20.1. 2009

Výroční zprávy SZIF za léta 2000- 2006, Státní zemědělský a intervenční fond, datum stažení 28. 11. 2007, přístup z internetu:

http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/o_nas~nase_cinnosti#

Internetové stránky Agroweb www.agroweb.cz/zemedelec/

Získány dva články- Zemědělec, prosinec 2007

Zemědělec, únor 2008

Internetové stránky cestovní kanceláře Albatros www.albatros.cz

Internetové stránky www.businessifo.cz

Internetové stránky Českomoravského svazu mlékárenského <http://www.cmsm.cz>

Internetové stránky www.czech.cz

Internetové stránky www.euractiv.cz

Internetové stránky www.euroskop.cz

Internetové stránky www.europa.eu

Internetové stránky Milkproduction.com

http://www.milkproduction.com/Library/Articles/Milk_prices_and_costs_of_milk_production_in_2003_A_global_comparison.htm, datum citace 28.10. 2008

Internetové stránky ministerstva zemědělství www.mze.cz

Internetové stránky Státního zemědělského intervenčního fondu www.szif.cz

Seznam použitých zkratk

ČR- Česká republika

EHS- Evropské hospodářské společenství

ES- Evropské společenství

EU- Evropská unie

FOB- free on board- vyplaceně loď

GATT- General Agreement on Tarrifs and Trade- všeobecná dohoda na clech a obchodu

Kč- Česká Koruna

NC- nákupní cena

SOM- sušené odtučněné mléko

SPM- sušené plnotučné mléko

SZP- společná zemědělská politika

USA- Spojené státy americké

USD- americký dolar

WTO- World Trade Organisation, světová obchodní organizace

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1- Struktura rozpočtu ES/Evropské unie v letech 1958 až 1994

Tabulka č. 2- Přehled výdajů na subvencování vývozu mléčných výrobků z ČR.

V období r. 1996 – 2009

Graf č. 1- Vývoj NC mléka ve vztahu ke stanovené "minimální ceny" v období r.

1996 – 2004

Graf č. 2- Vývoj NC mléka k cenám FOB másla v Kč za období r. 1996 – 2008

Graf č. 3- Vývoj měsíčních FOB cen másla, SOM a SPM v USD za období r. 1996 – 2008

Graf č. 4- Vývoj kurzu USD/Kč v r. 1996 – 2008

Graf č. 5- Vývoj měsíčních FOB cen másla v Kč a USD za období r. 1996 – 2008

Graf č. 6- Vývoj NC mléka v ČR, EU, USA a Novém Zélandě v období r. 2006 - 2008

(v EUR/100 kg)

Přílohy

Vývoj cen másla - FOB v USD západoevropské přístavy

| rok/ měsíc | I. | II. | III. | IV. | V. | VI. | VII. | VIII. | IX. | X. | XI. | XII. |
|---------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1996 | 2 450 | 2 350 | 2 050 | 1 975 | 1 725 | 1 725 | 1 700 | 1 700 | 1 700 | 1 700 | 1 700 | 1 750 |
| 1997 | 1 740 | 1 615 | 1 375 | 1 225 | 1 300 | 1 225 | 1 300 | 1 325 | 1 525 | 1 535 | 1 535 | 1 560 |
| 1998 | 2 300 | 2 050 | 1 975 | 1 915 | 1 850 | 1 735 | 1 865 | 1 875 | 1 825 | 1 775 | 1 750 | 1 865 |
| 1999 | 1 740 | 1 615 | 1 375 | 1 225 | 1 300 | 1 225 | 1 300 | 1 325 | 1 525 | 1 535 | 1 535 | 1 560 |
| 2000 | 1 560 | 1 225 | 1 288 | 1 275 | 1 200 | 1 225 | 1 275 | 1 475 | 1 475 | 1 540 | 1 405 | 1 350 |
| 2001 | 1 300 | 1 225 | 1 195 | 1 095 | 1 275 | 1 300 | 1 350 | 1 300 | 1 300 | 1 300 | 1 310 | 1 200 |
| 2002 | 1 150 | 1 050 | 1 050 | 1 000 | 1 000 | 1 000 | 1 000 | 1 000 | 1 075 | 1 125 | 1 125 | 1 200 |
| 2003 | 1 300 | 1 225 | 1 195 | 1 095 | 1 275 | 1 275 | 1 275 | 1 450 | 1 295 | 1 550 | 1 600 | 1 625 |
| 2004 | 1 640 | 1 600 | 1 600 | 1 640 | 1 800 | 1 925 | 1 925 | 1 950 | 1 950 | 2 015 | 1 950 | 1 950 |
| 2005 | 1 950 | 1 950 | 1 965 | 1 925 | 1 925 | 1 950 | 1 975 | 2 050 | 2 050 | 2 010 | 1 950 | 1 950 |
| 2006 | 1 935 | 1 935 | 1 875 | 1 800 | 1 770 | 1 725 | 1 685 | 1 675 | 1 675 | 1 700 | 1 800 | 1 900 |
| 2007 | 2 000 | 2 050 | 2 200 | 2 500 | 2 683 | 2 850 | 3 200 | 3 400 | 3 450 | 4 100 | 4 100 | 3 900 |
| 2008 | 3 750 | 3 675 | 3 550 | 3 800 | 3 975 | 4 050 | 3 950 | 3 750 | 3 625 | 3 400 | 2 700 | |

Vývoj cen SOM - FOB

| rok/ měsíc | I. | II. | III. | IV. | V. | VI. | VII. | VIII. | IX. | X. | XI. | XII. |
|---------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1996 | 2 150 | 2 050 | 1 950 | 1 900 | 1 850 | 1 800 | 1 750 | 1 650 | 1 670 | 1 750 | 1 750 | 1 780 |
| 1997 | 1 825 | 1 840 | 1 725 | 1 725 | 1 675 | 1 630 | 1 600 | 1 510 | 1 625 | 1 665 | 1 665 | 1 625 |
| 1998 | 1 625 | 1 550 | 1 475 | 1 450 | 1 450 | 1 385 | 1 355 | 1 375 | 1 350 | 1 325 | 1 300 | 1 325 |
| 1999 | 1 285 | 1 280 | 1 230 | 1 225 | 1 225 | 1 225 | 1 175 | 1 220 | 1 290 | 1 430 | 1 475 | 1 475 |
| 2000 | 1 487 | 1 538 | 1 525 | 1 550 | 1 562 | 1 863 | 2 075 | 2 125 | 2 100 | 2 060 | 2 075 | 2 175 |
| 2001 | 2 100 | 2 100 | 2 050 | 1 950 | 1 925 | 2 035 | 2 050 | 1 978 | 1 935 | 1 925 | 1 825 | 1 640 |
| 2002 | 1 525 | 1 375 | 1 350 | 1 100 | 1 100 | 1 150 | 1 150 | 1 050 | 1 125 | 1 200 | 1 280 | 1 320 |
| 2003 | 1 375 | 1 625 | 1 600 | 1 625 | 1 550 | 1 530 | 1 550 | 1 700 | 1 675 | 1 750 | 1 850 | 1 815 |
| 2004 | 1 815 | 1 750 | 1 770 | 1 850 | 2 025 | 2 050 | 2 075 | 2 075 | 2 075 | 2 210 | 2 210 | 2 150 |
| 2005 | 2 200 | 2 125 | 2 125 | 2 150 | 2 150 | 2 190 | 2 190 | 2 235 | 2 235 | 2 210 | 2 210 | 2 150 |
| 2006 | 2 185 | 2 125 | 2 100 | 2 100 | 2 100 | 2 100 | 2 075 | 2 200 | 2 160 | 2 300 | | |
| 2007 | 3 050 | 3 150 | 3 550 | 4 100 | 4 600 | 5 050 | | 5 200 | | 4 650 | 4 300 | 3 950 |
| 2008 | 3 200 | 3 150 | 3 150 | 3 425 | 3 500 | 3 600 | 3 200 | 3 000 | 2 700 | 2 000 | | |

Vývoj cen SPM- FOB ceny

| rok/ měsíc | I. | II. | III. | IV. | V. | VI. | VII. | VIII. | IX. | X. | XI. | XII. |
|---------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1996 | 2 275 | 2 275 | 2 050 | 1 975 | 1 875 | 1 825 | 1 825 | 1 775 | 1 775 | 1 850 | 1 890 | 1 875 |
| 1997 | 2 050 | 2 050 | 2 000 | 1 900 | 1 900 | 1 900 | 1 850 | 1 660 | 1 825 | 1 875 | 1 875 | 1 875 |
| 1998 | 1 875 | 1 755 | 1 710 | 1 625 | 1 650 | 1 635 | 1 670 | 1 650 | 1 600 | 1 600 | 1 550 | 1 500 |
| 1999 | 1 600 | 1 545 | 1 475 | 1 470 | 1 465 | 1 415 | 1 380 | 1 460 | 1 500 | 1 540 | 1 605 | 1 605 |
| 2000 | 1 550 | 1 588 | 1 550 | 1 638 | 1 638 | 1 900 | 1 975 | 1 900 | 2 080 | 2 085 | 2 025 | 2 025 |
| 2001 | 2 025 | 2 025 | 2 025 | 1 950 | 1 950 | 2 025 | 2 025 | 1 985 | 1 950 | 1 915 | 1 850 | 1 725 |
| 2002 | 1 600 | 1 400 | 1 400 | 1 300 | 1 300 | 1 300 | 1 150 | 1 150 | 1 175 | 1 300 | 1 450 | 1 600 |
| 2003 | 1 750 | 1 675 | 1 625 | 1 650 | 1 600 | 1 610 | 1 650 | 1 700 | 1 775 | 1 800 | 1 800 | 1 975 |
| 2004 | 1 965 | 1 850 | 1 850 | 1 895 | 2 050 | 2 175 | 2 175 | 2 175 | 2 175 | 2 225 | 2 170 | 2 190 |
| 2005 | 2 200 | 2 200 | 2 200 | 2 200 | 2 200 | 2 200 | 2 200 | 2 225 | 2 225 | 2 225 | 2 170 | 2 190 |
| 2006 | 2 010 | 2 205 | 2 190 | 2 165 | 2 165 | 2 150 | 2 150 | 2 150 | 2 200 | 2 250 | | |
| 2007 | 3 000 | 3 150 | 3 450 | 4 000 | 4 467 | 4 700 | | 5 050 | | 4 900 | 4 650 | 4 450 |
| 2008 | 4 400 | 4 350 | 4 350 | 4 400 | 4 400 | 4 400 | 4 400 | 4 000 | 3 425 | 3 050 | 2 300 | |

Nákupní ceny mléka

| rok/ měsíc | I. | II. | III. | IV. | V. | VI. | VII. | VIII. | IX. | X. | XI. | XII. |
|---------------|-------|-------|-------|------|------|------|------|-------|------|------|------|------|
| 1996 | 6,76 | 6,87 | 6,90 | 6,92 | 6,94 | 6,90 | 6,87 | 6,89 | 6,89 | 6,95 | 6,97 | 6,99 |
| 1997 | 7,05 | 7,14 | 7,13 | 7,10 | 7,08 | 7,08 | 7,14 | 7,12 | 7,15 | 7,19 | 7,29 | 7,36 |
| 1998 | 7,62 | 7,93 | 7,95 | 7,99 | 7,97 | 7,96 | 7,98 | 7,91 | 7,91 | 7,92 | 7,76 | 7,68 |
| 1999 | 7,67 | 7,77 | 7,73 | 7,57 | 7,01 | 6,47 | 6,65 | 7,14 | 7,16 | 7,11 | 7,28 | 7,41 |
| 2000 | 7,42 | 7,47 | 7,48 | 7,48 | 7,48 | 7,47 | 7,47 | 7,48 | 7,48 | 7,49 | 7,51 | 7,50 |
| 2001 | 7,54 | 7,67 | 7,69 | 7,69 | 7,73 | 7,73 | 7,73 | 7,73 | 7,73 | 7,78 | 7,78 | 7,99 |
| 2002 | 8,07 | 8,16 | 8,15 | 8,15 | 8,12 | 8,08 | 8,05 | 8,01 | 8,00 | 8,00 | 8,00 | 8,01 |
| 2003 | 8,01 | 7,95 | 7,91 | 7,87 | 7,77 | 7,72 | 7,69 | 7,66 | 7,65 | 7,68 | 7,70 | 7,75 |
| 2004 | 7,80 | 7,84 | 7,85 | 7,88 | 7,90 | 7,93 | 7,94 | 7,97 | 8,00 | 8,06 | 8,17 | 8,19 |
| 2005 | 8,26 | 8,35 | 8,35 | 8,36 | 8,29 | 8,26 | 8,20 | 8,14 | 8,14 | 8,15 | 8,17 | 8,19 |
| 2006 | 8,16 | 8,11 | 8,06 | 8,03 | 7,94 | 7,86 | 7,77 | 7,63 | 7,62 | 7,67 | 7,73 | 7,79 |
| 2007 | 7,81 | 7,81 | 7,80 | 7,79 | 7,80 | 7,78 | 7,78 | 7,92 | 8,14 | 8,55 | 9,47 | 9,98 |
| 2008 | 10,10 | 10,07 | 10,02 | 9,73 | 9,18 | 8,73 | 8,47 | 8,22 | 7,98 | 7,82 | | |

Ceny průmyslových výrobců- máslo

| rok/ měsíc | I. | II. | III. | IV. | V. | VI. | VII. | VIII. | IX. | X. | XI. | XII. |
|---------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|--------|--------|-------|-------|
| 1996 | 77,85 | 77,37 | 77,64 | 77,36 | 76,98 | 76,75 | 76,65 | 76,52 | 76,92 | 77,46 | 78,91 | 79,77 |
| 1997 | 80,57 | 81,73 | 82,45 | 81,55 | 81,87 | 81,63 | 82,03 | 82,47 | 83,12 | 83,90 | 85,57 | 88,43 |
| 1998 | 91,57 | 91,26 | 91,35 | 91,20 | 90,00 | 89,32 | 88,78 | 87,97 | 89,48 | 87,30 | 84,82 | 84,22 |
| 1999 | 83,97 | 82,36 | 80,18 | 76,19 | 74,80 | 72,45 | 71,20 | 70,39 | 69,39 | 71,01 | 72,72 | 75,39 |
| 2000 | 74,25 | 74,65 | 73,88 | 70,00 | 70,17 | 67,70 | 67,43 | 68,11 | 69,25 | 70,32 | 71,62 | 71,83 |
| 2001 | 72,11 | 73,72 | 73,22 | 72,62 | 72,77 | 71,98 | 72,69 | 73,68 | 74,38 | 77,97 | 80,69 | 81,64 |
| 2002 | 81,34 | 80,14 | 79,70 | 78,15 | 77,29 | 75,67 | 74,09 | 72,71 | 73,52 | 75,63 | 80,25 | 81,17 |
| 2003 | 78,69 | 77,95 | 78,47 | 77,64 | 75,66 | 76,27 | 75,80 | 76,60 | 81,55 | 88,21 | 90,42 | 89,39 |
| 2004 | 89,55 | 88,63 | 87,67 | 87,90 | 88,18 | 88,57 | 88,56 | 91,28 | 93,48 | 93,80 | 96,39 | 96,02 |
| 2005 | 92,58 | 92,79 | 91,53 | 89,91 | 88,31 | 87,56 | 87,85 | 87,36 | 88,03 | 86,73 | 87,77 | 89,05 |
| 2006 | 84,87 | 83,46 | 80,37 | 81,04 | 77,64 | 78,03 | 77,30 | 77,38 | 75,04 | 76,90 | 79,51 | 80,72 |
| 2007 | 80,07 | 79,98 | 79,66 | 79,25 | 80,03 | 81,67 | 86,55 | 94,21 | 102,49 | 117,81 | | |

Spotřebitelské ceny másla

| rok/ měsíc | I. | II. | III. | IV. | V. | VI. | VII. | VIII. | IX. | X. | XI. | XII. |
|---------------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|
| 1996 | 95,61 | 96,87 | 96,66 | 96,66 | 96,18 | 95,59 | 95,18 | 95,09 | 94,95 | 95,14 | 95,87 | 97,96 |
| 1997 | 100,51 | 101,60 | 101,37 | 101,38 | 101,33 | 101,39 | 102,37 | 102,02 | 102,79 | 103,58 | 105,00 | 107,27 |
| 1998 | 112,05 | 112,77 | 112,06 | 112,10 | 111,52 | 110,78 | 110,75 | 109,91 | 109,44 | 109,69 | 107,84 | 105,32 |
| 1999 | 103,75 | 101,26 | 99,46 | 96,71 | 94,42 | 91,02 | 89,97 | 89,39 | 88,60 | 88,98 | 90,34 | 94,17 |
| 2000 | 95,97 | 92,93 | 91,97 | 90,38 | 87,87 | 85,61 | 85,99 | 86,32 | 88,21 | 89,80 | 89,84 | 91,00 |
| 2001 | 91,66 | 91,41 | 90,15 | 89,63 | 90,03 | 89,82 | 89,12 | 89,23 | 90,40 | 95,34 | 98,52 | 99,96 |
| 2002 | 100,32 | 99,15 | 97,64 | 96,72 | 95,53 | 93,50 | 91,76 | 91,04 | 91,94 | 92,76 | 96,75 | 98,94 |
| 2003 | 98,21 | 96,11 | 94,83 | 93,84 | 93,57 | 93,09 | 92,85 | 94,00 | 100,03 | 107,76 | 111,51 | 111,77 |
| 2004 | 111,91 | 111,23 | 109,25 | 109,65 | 109,32 | 109,07 | 108,84 | 110,99 | 111,53 | 114,41 | 115,79 | 115,48 |
| 2005 | 114,94 | 116,14 | 114,23 | 112,31 | 109,77 | 110,15 | 109,01 | 107,32 | 108,88 | 110,77 | 110,35 | 108,80 |
| 2006 | 107,59 | 105,59 | 107,55 | 106,22 | 105,35 | 105,14 | 102,80 | 102,89 | 102,40 | 102,68 | 101,79 | 103,57 |
| 2007 | 103,55 | 104,18 | 103,15 | 103,35 | 103,37 | 104,86 | 106,74 | 111,05 | 120,77 | 138,95 | | |